

T.C.

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

**2002-2015 YILLARI ARASINDA AK PARTİ'NİN
ORTADOĞU POLİTİKASI: SURIYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

SUAT AYHAN

İSTANBUL, 2017

T.C.

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KÜRESEL SİYASET VE
ULUSLARARASI İLİŞKİLER**

**2002-2015 YILLARI ARASINDA AK PARTİ'NİN
ORTADOĞU POLİTİKASI: SURİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

SUAT AYHAN

Tez Danışmanı: YRD.DOÇ. DR. CENGİZ ŞİŞMAN

İSTANBUL, 2017

T.C.

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tezin Adı: 2002-2015 Yılları Arasında AK Parti'nin Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği

Öğrencinin Adı Soyadı: Suat AYHAN

Tez Savunma Tarihi: 25.05.2017

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

DOÇ.DR BURAK KÜNTAY
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

DOÇ.DR BURAK KÜNTAY
Program Koordinatörü

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri İmzalar

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Cengiz Şişman

Üye

Prof. Dr. İsmail TATLIOĞLU

Üye

Prof. Dr. Kamuran REÇBER

TEŐEKKÖR

Teze başlarken çok problemlili bir konuya el attığımın bilincindeydim. Son yıllarda Suriye'yi ve bu ũlkeden kaynaklanan sorunları sıklıkla duyar hale geldik. Çalışmamda, bilimsel bir zaviyeden Suriye sorununa, Tũrkiye'nin Ortadoğu politikaları bağlamında Suriye sorunsalına ışık tutmaya çalıştım. Tez yazım sũrecinde desteklerinden dolayı başta mũtevazı, kalbi pak olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Cengiz Őıřman'a, tez yazım sũrecinde desteklerini esirgemeyen yazar, akademisyen dostlarıma mũteřekkirim.

Suat AYHAN
İstanbul, 2017

ÖZET

2002-2015 YILLARI ARASINDA AK PARTİ'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI:

SURİYE ÖRNEĞİ

Suat Ayhan

KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Cengiz Şişman

MAYIS-2017-s.67

Bu tez, Arap Bahar'ından sonra Türkiye'nin değişen Suriye politikasının gidişatını göstermeyi amaçlamaktadır. Modern Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikası, Cumhuriyetin ilk günlerinden beri sürekli bir değişime sahiptir. AK Parti, 2002 yılında iktidara geldikten sonra partinin önde gelenleri, bölgeye yönelik olarak Cumhuriyet elitleri tarafından daha önce hiç geliştirilmeyen ölçüde bir ilgi göstermeyi tercih ettiler. Ekonomik, kültürel ve stratejik çıkarlar, AK Parti rejiminin ilk yıllarında, "Komşularla Sıfır Sorun" politikası doğrultusunda bir Türkiye-Suriye ittifakının ortaya çıkmasına yol açtı. Fakat Arap Baharı, Türkiye-Suriye ittifakının akıbetini geri dönülemez bir biçimde değiştirdi. Bölgedeki eski diktatoryal rejimleri değiştirmeyi amaçlayan Arap Baharı, Suriye de dâhil olmak üzere bölgedeki tüm önemli Arap ülkeleri için bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Suriye hükümeti bu süreçte ülkedeki muhalefet güçlerini bastırmayı ve mevcut rejimini İran, Rusya ve Çin gibi dış güçlerin yardımıyla güçlendirmek istedi. Bu arada Türkiye, Suriye'deki muhalefet güçlerini destekledi ve Esad'ın yönetimindeki mevcut Suriye rejimini devirmek için çalıştı. Beklenildiği gibi tüm bu gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkiyi ciddi bir şekilde bozdu ve ilişkilerdeki bu bozulmanın getirileri de halen açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Suriye, Türkiye, Ak Parti

ABSTRACT

THE AK PARTY'S MIDDLE EAST POLICY WITH SYRIA INSTANCE BETWEEN
2002-2015

Suat Ayhan

GLOBAL POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

Thesis Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Cengiz Şişman

MAY-2017-p.67

This thesis aims to demonstrate trajectory of Turkey's changing policy towards Syria after the Arab Spring. Modern Turkey's foreign policy towards the Middle East has continuities and change since the early days of the Republic. When the AK Party came in power in 2002, the party elite developed a new and genuine interest into the region, which had been largely disregarded by the Republican elite. Economic, cultural and strategic interests lead to the emergence of a strong Turkish and Syrian alliance during the early years of the AK party regime, that had adopted the policy of "Zero Problems with the Neighbors." But the Arab Spring changed the Turkish-Syrian alliance irreversibly. The Arab Spring, which aimed to change the age-old dictatorial regimes in the region, was a watershed event for all major Arab countries, including Syria. The Syrian government cracked down on the opposition forces, and wanted to consolidate its regime by collaborating with foreign powers such Iran, Russia and China. In the meantime, Turkey sided the opposition forces, and worked for ousting the Asad-led Syrian regime. Expectedly, these developments severely deteriorated the two countries relationship, outcomes of which are still unfolding.

Key Words: Middle East, Syria, Turkey, AK Party

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

1.GİRİŞ.....	1
2. TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU’YLA OLAN İLİŞKİLERİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ.....	4
2.1 TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU’DAN UZAK DÖNEMİ(1923-1950).....	4
2.2 BATI ÇİZGİSİNDE TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI (1950-1960).....	12
2.3 ÇOK BOYUTLU POLİTİKA VE ORTADOĞU’YA DÖNÜŞ(1965-1980)..	16
2.4 GÜVENLİK VE EKONOMİK ODAKLI TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI(1980-1990).....	18
2.5 ORTADOĞU’DAN KOPUŞ(1991-2000).....	20
2.6 AK PARTİ ÖNCESİ TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU ÜLKELERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ(2000-2002).....	22
3.AK PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI(2002-2015)	
3.1 11 EYLÜL, ABD, ORTADOĞU VE TÜRKİYE.....	25
3.2 AK PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU ÜLKELERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ.....	32
3.3 ARAP BAHARI VE TÜRKİYE.....	40
4.AK PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI(2002-2015).....	45
4.1 AK PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASININ YAKIN TARİHÇESİ.....	46
4.2 ARAP BAHARI VE SURİYE.....	48
4.3 SURİYE SORUNU VE TÜRKİYE’NİN DEĞİŞEN SURİYE POLİTİKASI...49	
4.3.1 Türkiye Suriye politikasında neden “Hard Power” (sert güç) politikasını benimsedi?.....	53

4.3.2 Türkiye mezhepler üstü siyasetini terk mi ediyor?.....	55
5.SONUÇ.....	58
KAYNAKÇA.....	61
ÖZGEÇMİŞ.....	70

KISALTMALAR

- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi
- AT : Avrupa Topluluğu
- BOP : Büyük Ortadoğu Projesi
- CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
- DP : Demokrat Parti
- ECO : Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
- FKÖ : Filistin Kurtuluş Örgütü
- İŞİD : Irak Şam İslam Devleti
- İKÖ : İslam Konferansı Örgütü
- NATO : North Atlantic Treaty Organization
- TDP : Türk Dış Politikası
- PKK : Kürdistan İşçi Partisi
- PYD : Demokratik Birlik Partisi
- SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

1.GİRİŞ

Cumhuriyetin kuruluşundan 21. yüzyılın başlarına kadar Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkileri pasif bir şekilde cereyan etmiştir. 2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesiyle Türk dış politikasında bir değişim yaşanmış, tarihsel süreç içinde Türkiye'nin ideolojik olarak kopuk olduğu; fakat ekonomik ve siyasi anlamda ilişkiler kurduğu Ortadoğu, 2002 yılından itibaren AK Parti hükümetleri döneminde Türk dış politikasının merkezinde yer olan bir coğrafya olmuştur. Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan aktif ilişkileri, AK Parti hükümetleri döneminde (2002-2011) sorunsuz bir şekilde yaşanmış, Arap Baharı'nın zuhur ettiği tarih olan 2010 yılına kadar Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan ilişkileri sıfır sorun temelinde gelişmiştir.

Arap Baharı'nın zuhur ettiği zamanlarda Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasındaki izlenimi oldukça olumlu olmuştur. Arap Baharı sonrası süreçte ise Türkiye'nin Ortadoğu politikası, Suriye örneğinde göreceğimiz gibi radikal bir şekilde değişmiş, AK Parti'nin üçüncü döneminin sonu olan 2015 yılına kadar realist bir çizgide devam etmiştir. Suriye bu çalışmamda bir örneklem olup, AK Parti'nin kuruluşundan üçüncü döneminin sonuna kadar (2002-2015) kadar Ortadoğu politikalarında yaşanan değişimi sarıh bir şekilde gösteren ülkelerin başında gelmesi bakımından önemli bir ülke olmuştur. Nitekim 2011-2015 yılları arasında Türkiye'nin Ortadoğu politikasının gündeminde Suriye sorunsalı, öncelikli bir konu olmuştur.

AK Parti dönemi Türkiye'nin Ortadoğu politikalarını tam anlamıyla anlamamız için ikinci bölümde, Cumhuriyet'in kuruluşundan AK Parti'nin iktidara geldiği yıla kadarki olan süreçte Türkiye'nin Ortadoğu politikaları, tarihsel bir bağlam içinde ele alınacaktır. Bu bölümdeki temel amaç, 2000'li yıllarda AK Parti'nin Ortadoğu politikalarında yaşanan değişimi tarihsel bir bağlam içinde anlamak olacaktır.

Üçüncü bölümde, 11 Eylül sonrası Amerika'nın değişen Ortadoğu politikası, Türkiye'nin 11 Eylül sonrası değişen Ortadoğu siyaseti, Türkiye'nin BOP (Büyük Ortadoğu Projesi)'ne olan katılımı ele alınacaktır.

2002-2011 yılları arasında Türkiye'nin Ortadoğu siyasetindeki görünürlüğü giderek artmış, komşularla sıfır sorun politikasına dayalı ilişkiler yaşanmıştır. Üçüncü bölümün ikinci alt başlığında Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkileri, AK Parti'nin üçüncü döneminin (2015) sonuna kadar işlenecektir.

AK Parti hükümetleri döneminde (2002-2011) Türkiye'nin Ortadoğu'da güçlenen imajı, Ortadoğu'da bir "tsunami" etkisi yaratan Arap Baharı'nın ortaya çıktığı tarihe kadar güçlüydü. Arap Baharı esnasında "Türkiye deneyimi" Arap halklarınca önemsenmiş, isyanlar sonrası dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikası mutasyona uğramıştır. Üçüncü bölümün üçüncü alt başlığında, Arap Baharı'nın ortaya çıkışındaki amiller, Ortadoğu siyasetindeki önemi ve Türkiye'nin Arap Baharı'na yönelik algıları/tavrı ele alınacaktır.

Dördüncü bölümde, AK Parti hükümetleri döneminde (2002-2015) Türkiye'nin değişen Suriye politikası işlenecektir. Suriye politikasında Türkiye'nin izlemiş olduğu siyaset, Türkiye'nin Ortadoğu politikaları bağlamında düşündüğümüzde radikal bir değişikliği göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Nitekim Arap Baharı sonrası süreçte Ortadoğu siyasetinin karmaşıklaşması, özellikle Suriye'de vekâlet savaşlarının vuku bulması, küresel güçlerin müdahil olması gibi durumlar Suriye sorununu katmerleştirmiştir. Arap Baharı'nın değişimi tetikleyen, halkı sokaklara iten havası neticesinde Suriye halkının Esed rejimine karşı olan tepkisi rejim tarafından şiddetle bastırılmış, tüm bu yaşananların sonucunda Suriye sorunu ortaya çıkmış ve bu sorun, büyük makyasta bir krize dönüşmüştür. Bu krizden etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmiştir. Türkiye Arap Baharı'nın ilk yaşandığı zamanlarda Ortadoğu halklarının kendi ülkelerindeki otoriter rejimlere karşı sergilemiş oldukları demokratik tepkileri, nümayişleri desteklemiş, Türkiye bu tavrını Suriye'de aynen sürdürmüştür. Dördüncü bölüm, zikrettiğim bu konulara ışık tutacaktır. Bu bölümün ilk alt başlığında AK Parti hükümetleri döneminde Türkiye'nin Suriye politikasının yakın tarihçesi işlenecektir. Bu tarihçe 2002-2015 yılları arasındaki Türkiye-Suriye ilişkilerini kapsayacaktır.

Dördüncü bölümün ikinci alt başlığında, Arap Baharı'nın Suriye'deki akislerine yer verilecek, Suriye rejiminin Arap Baharı karşısındaki tavrı ele alınacaktır. Üçüncü alt

başlıkta, Suriye'nin şiddete kaçan politikaları karşısında Türkiye'nin radikal anlamda değişen Suriye siyaseti mercek altına alınacaktır.

Dördüncü bölüm, Türkiye'nin radikal anlamda değişen Suriye politikasına yönelik gündemde en çok sıklıkla duyduğumuz konular sorular/tartışmalarla genişletilecektir. Bu başlıklar, akademiya ve basında sürekli tartışılan konular olmuştur.

2.TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU’YLA OLAN İLİŞKİLERİNE TARİHSEL BİR BAKIŞ

Bu bölümde, Cumhuriyet’tin kuruluşundan AK Parti hükümetinin iktidara geldiği tarih olan 2002 yılına kadarki süreçte Türkiye’nin Ortadoğu politikaları tarihsel olarak ele alınacaktır. AK Parti hükümetleri döneminde Türkiye’nin Ortadoğu’ya yönelik politikalarını tam olarak anlamamız için Cumhuriyet’in kuruluş tarihi olan 1923’ten, AK Parti’nin iktidara geldiği tarihe kadarki olan süreci periyodik bir şekilde ele almak, konumuzun tarihsel arka planını vermemiz açısından faydalı olacaktır. Çünkü “dış politika” bir bütünlük arz etmektedir. Örneğin; 2000’li yıllarda Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerini, Ortadoğu ülkelerine yönelik benimsediği politika anlayışını geçmişten azade tutamayız. Bundan dolayı, AK Parti hükümeti dönemindeki Türkiye’nin Ortadoğu politikalarını geniş bir kompozisyon/bütün içinde incelemek, ele alacağımız dönemi farklı kılan karakteristikleri anlamada gerekli olacaktır kanaatindeyim.

Türkiye’nin jeostratejik konumu, ister istemez Ortadoğu’yla olan ilişkileri gerekli kılmıştır. Türkiye’nin Ortadoğu politikası, Cumhuriyet’in kuruluşundan AK Parti hükümetleri dönemi kadar “süreklilik ve değişim” göstermiştir (Şahin, 2010). Bazı dönemler, Ortadoğu’yla olan ilişkiler “pasif” olurken, bazı dönemlerde ise Ortadoğu, “ihmal edilen bir coğrafya” olarak düşünülmüştür.

Bu bölümde, 2000’li yıllardaki Türkiye’nin Ortadoğu politikalarına gelmeden önce, Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze kadarki olan süreçte Türkiye’nin Ortadoğu politikası dönemselsel olarak ele alınacaktır.

2.1 TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU’DAN UZAK DÖNEMİ (1923-1950)

Bu dönemin başlangıç yıllarında Ortadoğu coğrafyasında siyasi yönden bir belirsizliğin var olduğunu görürüz. Osmanlılardan ayrılan Araplar 1. Büyük Savaş yılları esnasında kendi özerk devletlerini kurmak için çalıştılar. Bundan dolayı Osmanlı döneminde imparatorluğa bağlı olan Araplar, Osmanlı’dan ayrılma kararı aldılar fakat bu durum

Arapların kendi özerkliklerini kazandıkları anlamına gelmiyordu (Şahin 2010, s. 11). Çünkü Ortadoğu, sun'i sınırlarla çizilip, daha sonra mandayla yönetilecekti.

1. Büyük Savaş'ın sonunda ortaya çıkan siyasi atmosfer bir nevi Ortadoğu'da yeni bir sömürgecilik döneminin başlangıcıydı. Bu dönemde “revizyonist” devletlerin Ortadoğu'yla ilgilendiği, Ortadoğu coğrafyasında yeni sömürgeleri ele geçirmek için harekete geçtiklerini görürüz. Bu devletlerin en önde gelenleri İngiltere, Fransa; bunların yanında Almanya ve İtalya'ydı (Köseoğlu 2011, s. 6).

İsmi zikrettiğimiz ülkelerden İngiltere ve Fransa, Ortadoğu'nun muhtelif yerlerinde kendi mandalarını kurup Ortadoğu coğrafyasını kendi denetimleri altına almışlardı (Arı 2012, s. 197). Yani Ortadoğu coğrafyasında sınırları belli bir ülke, kendi bağımsız devletlerini kurana kadar yapay bir şekilde kalmıştır. Bu durum, Cumhuriyet Türkiye'sinin Ortadoğu'ya olan politikasını tayin etmiş, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerinin “pasif” bir şekilde cereyan etmesinde bir gerekçe olmuştur.

Cumhuriyet Türkiye'si bu dönemde henüz bağımsızlığına kavuşmamış Suriye, Irak, gibi ülkelerle *de-facto* bir anlaşma yapmamış, bilakis orada sömürgesini kuran ülkelerle resmi antlaşmalar yapmıştır. Bundan dolayıdır ki yeni kurulan Türkiye'nin Ortadoğu'dan kendini tam anlamıyla tecrit ettiğine yönelik bir argümanı öne sürmemiz hatalı olur (Şahin 2010, s. 11). İran'la olan ilişkiler bunun bir örneğini teşkil etmektedir. Ama şunu da söylemek kabil: Genel olarak baktığımızda yeni kurulan Türk Devleti'nin hedefi “Batı” olmuştur. Laikleşmeye yönelik atılan adımlar, gerçekleştirilen reformlar, Batılılaşmanın her anlamda başat bir hedef olarak görülmesi, o dönem Türkiye'sinin Ortadoğu'dan uzaklaşmasına neden olmuştur. Fakat o dönemki mandater devletlerle olan formel ilişkiler, belli anlaşmalarla devam etmiştir. Hülasa; daha genel bir yargıda bulunmamız gerekiyorsa o da şudur: Ortadoğu coğrafyasında; bağımsız Arap devletlerinin olmayışı, siyasi belirsizlik, siyasi haritanın tam olarak oluşmaması, Cumhuriyet dönemi TDP (Türk Dış Politikası)'nin temel yönelimin “Batı” olması gibi durumlar, o dönemki Türkiye'nin Ortadoğu'dan uzaklaşmasına neden olmuştur.

1. Büyük Savaş'ın neticesinde birden çok ulusu içinde ihtiva eden imparatorluklar yıkılmış, dünyanın muhtelif coğrafyalarında “ulus-devlet” fenomeni ortaya çıkmıştır. Yıkılan imparatorluklardan biri de Osmanlı İmparatorluğu'du. Çok sesli, çok kültürlü

olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine yeni bir devlet ortaya çıkmıştı (Arı, 2012, s. 194). Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla, yeni bir ulus ihdas edilmiş, ulusal bir kimlik oluşturma sürecine girilmiştir. Bu durum ister istemez devlet tarafından inşa edilen "ulusal kimlik" in Ortadoğu coğrafyasından uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir (Sinkaya 2011, s. 80).

Cumhuriyetle beraber Osmanlıdan kopuş, yeni bir siyasal kimliğin oluşması, modernleşme atılımları, yeni laik bir dizgenin teşekkülüne yönelik politikalar her yönden bağımsızlaşmaya yönelik bir yol alan Türkiye'yi Ortadoğu'dan uzaklaştırmıştır. Çünkü Cumhuriyet'i kuran yönetici elitlerin/politikacıların başat politikaları "iç düzeni" tahkim etmek olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin Ortadoğu'dan uzaklaşmasının dominant bir gerekçesini teşkil etmemiştir (Sinkaya 2011, s. 80).

Cumhuriyet'le beraber "İmparatorluğun En Uzun Yılı" olan 19. Yüzyılda vuku bulan modernleşme atılımları, "Batı"ya yönelik, Cumhuriyetle beraber radikal bir forma bürünmüştür. Cumhuriyet, bir anlamda Türk modernleşmesinin radikal bir evresinin başlangıcı olmuştur.¹

Her anlamda Türkiye'nin yüzünün "Batı"ya yöneldiği bu dönemde Cumhuriyet'i kuran yönetici elit, Osmanlıya dair ne varsa bunları "değiştirmek" düşüncesiyle hareket etmiştir. Genel bir yargıda bulunursak Kemalist seçkinlerinin nazarında Osmanlı bir anlamda eşittir İslam'dı. Osmanlı İmparatorluğu Arap kültürünün tesirinde kalmış bir ülkeydi. Osmanlı kültürel mirası, geleneği tamamen yönünü Batıya çevirmiş, kurulması tasavvur edilen laik, muasır medeniyet seviyesini yakalamış bir Türkiye için engeldi. Cumhuriyet'in yönetici kadrosu, aydın/elit zümre; bu geleneği, mirası yok etmek için çalışmışlardır. "Değiştirmek"; bu kadro/zümre için önemli bir umdeydi. Baskın Oran'ın deyişiyle (Oran 2009, s. 19):

Türkiye Cumhuriyeti ise değiştirmek ilkesi üzerine kurulmuştur: Bir kere, güçlenebilmek ve hayatta kalabilmek için küçülmek ve nüfusu mümkün olduğunca homojenleştirmek istemektedir; ikincisi, devraldığı yapıyı "Muasır Medeniyet Batı gibi" olacak biçimde yani kökten değiştirmeyi amaçlamaktadır. Çünkü öncülü Osmanlı, değişen dünya koşullarına uymamak yüzünden batmıştır.

¹ SDE, Cumhuriyet Dönemi Türk Modernleşmesi, <http://www.sdeakademi.org/sdetay.asp?id=11&title=cumhuriyet-donemi-turk-modernlesmesi>, erişim tarihi:

Cumhuriyet’le beraber “Türklük” düşüncesinin belirleyici olduğu “ulus-devlet”in inşasından sonra Türkiye’nin ibresi Batı’ya yönelik olmuş, Arap ülkeleriyle ilişkileri topyekûn olmasa da sınırlı bir düzeyde olmuştur. Bu bir tercihti, fakat Ortadoğu ülkeleriyle sınır komşusu olan; dil, kültür, coğrafya bakımından bir anlamda Ortadoğu coğrafyasından farklı olmayan, müşterek özelliklere sahip Türkiye için ilişkilerin sınırlı tutulması, uzun bir dönem sürmeyecekti (Oran 2009, s. 196). Her ne kadar Türkiye’nin çehresi Cumhuriyet’le beraber “Batı” örnek alınıp değiştirilse de Türkiye, Ortadoğu ülkelerinin sınır komşusuydu. Dış politikada Ortadoğu bir yere kadar görmezlikten gelinebilirdi. Bu da ister istemez Ortadoğu’da cereyan eden her hadiseden, gelişmeden Türkiye’nin etkilenmesini beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyet Türkiye’sinin ibresinin “Batı” olduğunu söylemiştik. Her ne kadar Türkiye, Cumhuriyet döneminde “muasır medeniyet seviyesi”ni yakalamak adına “Batılılaşma” programını gerçekleştirmişse de dış politikada bu yönelimin dışında statükoya, sınırları muhafazaya yönelik, ulusal çıkarı önemseyen realist bir politika izlemiştir (Gözen 2006). Çünkü “yeni rejim”in öncelikli amacı iç düzeni tahkim etmektir. Ulusal çıkar, Birinci dünya harbinden sonra küçülen Anadolu coğrafyasındaki kalan toprakları muhafaza etmek, Cumhuriyet rejiminin başat saiklerinden olmuştur. Bundan dolayı dış politikada Türkiye, ihtiyatlı bir politika izlemiştir (Zürcher 2015, s. 296).

Yeni kurulan cumhuriyet Türkiye’si artık, küçülen Anadolu coğrafyasını korumak, sınırlarını muhafaza etmek, garanti altına almak için dış politikada “statükocu” bir çizgiyi takip etmiştir. Statükocu dış politika anlayışı, var olan sınırları korumak olmuştur (Orhan 2011, s. 24). Bu dönemde temel saik, “ulusal çıkarları” maksimize kılmak olmuştur. Bu minvalde, “Batı”yla olan ilişkiler zinde tutulmuş, Ortadoğu’ya müdahil olmaktan kaçınılmış, daha çok çözüm odaklı bir dış politika izlenmiştir. Türk dış politikasındaki bu anlayış, Ortadoğu’dan uzaklaşma, 1960 yılına kadar devam etmiştir (Orhan 2011, s. 24).

Bu dönemin en önemli karakteristiklerinden biri de aktif bir “Batı” karşıtlılığının olmamasıdır.² Nitekim ulusal bağımsızlık mücadelesi her ne kadar batılı emperyalist

² Hanioglu, Ş., “Türdeş” ve “düşman” Batı, 2016, <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2016/12/11/turdes-ve-dusman-bati>, erişim tarihi: (14.09.2016)

güçlere karşı yapılmışsa da “Batı”, bir modalite olarak Cumhuriyet Türkiye’si tarafından benimsenmiştir. Avrupa’yla olan ilişkiler sekteye uğratılmadan, modernleşerek Batı uygarlığının bir parçası olmak, temel hedef olmuştur (Sander 2013, s. 155).

Yeni kurulan rejim bütün gücünü her ne kadar iç meselelere hasredip kendini uluslararası gelişmelerden tecrit etmiş olsa da bu dönemin (1923-1950) Ramazan Gözen’e göre üç önemli özelliği olmuştur: Birincisi, yeni kurulan devletin uluslararası arenada bağımsız, egemen bir ülke olarak kalma mefkûresi. İkinci özellik, bu mefkûreyi gerçekleştirmek için izlenmesi amaçlanan “klasik güç dengesi” politikası. Üçüncüsü ise “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” düsturunun dış politikada Atatürk tarafından kullanılmasıdır. Bu üç özellik, Cumhuriyet dönemi Türk dış politikasının bir nevi çerçevesini olmuştur diyebiliriz (Gözen 2009, s. 70).

Bu dönemde, Ortadoğu’ya yaklaşımın/yönelişin seyrini daha çok güvenlik kaygıları ve yeni kurulan Türkiye’nin içsel durumları belirlediği için “Batı”ya olan rabıtalılık, yoğun olup Ortadoğu’yla olan ilişkiler düşük bir seviyede kalmıştır. Bu ilişkiler, daha sonraki dönemlerde ivme kazanmış olup, Ortadoğu Türkiye’nin etki alanını yaydığı, muhtelif ülkelerle siyasi, ekonomik ilişkiler kurduğu bir coğrafya hüviyetine bürünmüştür.

Bu dönemki Türkiye’yi Ortadoğu’ya iten gelişmeler olmuştur. Bunlar “Musul Sorunu” (Öke, 2002), “Hatay Sorunu” (Pehlivanlı, H., Sarınoy, Y., Yıldırım, H., 2001) ve “Sadabad Paketi”na (Sandıklı 2008, s. 60) üyelikti. 1923 yılında ulusal mücadelenin neticesinde yeni kurulan Türkiye, kazanılan zaferin muhafazasını amaçlamıştı. Lozan Barış Antlaşması’ndan kaynaklanan sorunların hallinden yana bir siyasetin peşindeydi Türkiye. Lozan’da her ne kadar sorunların ekseriyeti çözüme kavuşmuşsa da çözülemeyen sorunlar da vardı. Bu sorunların en önemli olanlarından biri de Musul Sorunuydu. Sorun, Türkiye ile İngiltere arasında cereyan etmiş, adeta bir kavgaya dönüşmüştü (Zürcher 2015, s. 296).

İçinde Türk, Arap ve Kürt nüfusunun yaşadığı, önemli petrol kaynaklarına sahip bir coğrafya olan Musul, 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra İngilizler tarafından işgal edilmişti. Türkiye ise Musul’u Misak-ı Milli sınırlarına dahil

etmişti. İngiltere ise Türklerden gelen halkoylaması önerisini geri çevirerek Musul'un Irak himayesinde kalmasını öne sürmüştü (Zürcher 2015, s. 296).

Türkiye'nin Musul'u istemesinin gerekçesi, bölge nüfusunun Türk olması ve bu nüfusun Türkiye'nin sınırlarına dahil olmasının istenmesidir. Sorunun başından beri Türkiye barışçıl bir politika takip etmiş, İngiltere'nin Musul dışında başka taleplerinden dolayı Türkiye, sorunu Milletler Cemiyeti'ne taşımıştır (Sandıklı, 2008, s. 43). Türkiye'nin bir üyesi olmadığı Milletler Cemiyeti, daha sonra Musul'un Irak'a dahil olmasına karar vermiştir. Türkiye bu kararı 1926 yılında resmi olarak kabul etmiştir (Zürcher 2015, s. 296).

Musul, zengin petrol kaynaklarına sahip nüfusun mahiyeti yönünden kozmopolit bir coğrafya olduğu için muhtelif ülkelerin bu topraklar üzerindeki politik mücadelelerine sahne olmuştur (Yazıcı 2011, s. 135). İngiltere'nin 20. yüzyılın ilk yarısında dünya siyasetine yön veren bir ülke olarak güçlenmesi ve Ortadoğu'da bir güç olarak belirivermesi neticesinde önemli petrol kaynakları üzerinde olan Musul, İngiltere'nin istekleri doğrultusunda Irak himayesinde kalmıştır (Kısıklı 1999-2000, s. 487). Musul sorunu aktüel bir mesele olarak halen tartışıla gelmektedir.

Bu dönem diğer önemli sorunlardan biri de Hatay meselesi olmuştur. Hatay meselesi, Fransa ile Türkiye arasında en büyük sorunlardan biri olmuştur. 1921 yılında Fransa ile Türkiye arasında imzalanan Dostluk Antlaşması'nda Türkiye'nin Suriye sınırı belirlenmiş, Hatay'da özel bir yönetim kurulması kabul edilmiştir. Antlaşma, Hatay'da Türk kültürünün yaşarlığını korumasına yönelik her türlü kolaylığı içinde barındırıyordu (Gönlübol ve Sar 1997, s. 83). Bu kolaylık, dönemin Ankara hükümeti tarafından istenilmekteydi. Çünkü temel amaç, buranın her yönüyle Türk kültürünün, dilinin konuşulduğu bir yer olarak kanıtlanması olmuştur.

1921 yılında Türkiye'nin Fransa ile imzaladığı dostluk anlaşmasında ve Lozan'da Hatay, yeni kurulan devletin sınırları içinde yer almamıştı. Fakat bölgede Türk kültürünün yaşarlığı ve yeni kurulan Türkiye devletine olan yakınlıktan dolayı Hatay'a özerklik verilmişti (Zürcher 2015, s. 298).

1936 yılında Fransa ile Suriye arasındaki manda yönetimini sonlandıran antlaşma Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Suriye'nin Fransa mandasından çıkması, Türkiye'nin Hatay sorununun kendi lehine çevirmesini sağlamıştır. Türkiye' Hatay Sancağını Fransa'dan talep etmiş fakat Fransa'nın yanıtı menfi yönde olmuş ve sorun Türkiye tarafından Milletler Cemiyeti'ne taşınmıştır (Armaoğlu 2012, ss. 348-349). Milletler Cemiyeti'nin hazırlanan rapor sonucunda Hatay'ın Suriye'de ayrı bir konuma sahip olduğu onaylanmıştır. Bu karar; Türkiye'nin lehine olurken, Suriye yönetimi bu karar karşısında tepki göstermiş, Fransa ise engel olmaya çalışmıştır. Fransa'nın cemiyet kararını tanımaması karşısında Türkiye, Fransa'yla 1930 yılında imzaladığı “Türk-Fransız Dostluk Antlaşması”nı iptal etmiştir (Balcı 2013, s. 48).

Hatay gerginliği, İngiltere'yi Türkiye'ye yakınlaştırmıştır. Gerekçesi ise şuydu: Almanya ve İtalya'nın yayılcılığı. İngiltere bu tehlike karşısında araya girmiş ve bir anlaşmaya gidilmiştir. Anlaşmaya göre Hatay içişlerinde serbest, dışişlerinde Suriye'ye bağlı olacaktı. O dönemki konjonktürde/siyasi atmosferde, Nazi tehlikesi ve İtalyan yayılcılığı Fransa'yı Türkiye lehinde karar almasına itmiş, Türkiye'nin politikalarına cevaz vermesine kadar yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşma neticesinde Hatay'da yeni seçimler yapılmış, seçimler sonucunda Türkiye, küçük bir farkla çoğunluğu sağlayıp yeni meclisi kurmuştu. Meclis kurulur kurulmaz “Hatay Cumhuriyeti” ilan edildi. Aradan bir yıl geçtikten sonra meclis, Hatay'ı Türkiye'yle birleştirecek kararı almıştır (Zürcher 2015, s. 299). “Hatay Sorunu”, Fransa'nın 1945 yılında Suriye ve Lübnan'dan çekilmesiyle beraber Türkiye ile Suriye arasında bir sorun olmuştur (Arı 2012, s. 200).

Hatay meselesinin çözümü, Türkiye'nin Fransa'yla olan ilişkisini müspet etkilemiş, giderek bir tehlike olarak görülen Alman ve İtalyan yayılcılığı karşısında İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında ortak bir ittifak antlaşmasının teşekkülünü sağlamıştır (Balcı 2013, s. 49).

Bu dönemin bir başka önemli gelişmelerinden biri de “Sadabad Paketi”nin imzalanması olmuştur. Birinci dünya savaşında revizyonist bir devlet olarak yayılcılık arayışında olan İtalya'nın Habeşistan'a saldırması, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını arttırmış, bu gelişme üzerine Türkiye doğu sınırlarını güvence altına almak için bir arayış içine

girmiştir. Bu arayış sonucunda bölgesel sorunların ortadan kaldırılması saikiyle Türkiye, İran, Irak ve sonradan dahil olan Afganistan arasında “Sadabad Paktı” imzalanmıştır. Paktın en önemli özelliklerinden biri, pakta dahil olan üye ülkelerin bağımsızlıklarını ve güvenliklerini çözüme yönünde pragmatik yönü/fonksiyonu olmuştur (Palabıyık 2010, ss. 156-157). Türkiye, doğu sınırını güvence altına almak için pakta dahil olmadan önce üye ülkelerle resmi anlaşmalar yapmıştır. 1921 yılında Afganistan’la Dostluk Antlaşması, 1926’da Irak’la, 1932 yılında ise sınır sorunlarından dolayı İran’la bir antlaşma imzalanmıştır (Balcı 2013, s. 51). “Sadabad Paktı” öncesi Türkiye’nin kendi doğu sınırlarının güvenliğini sağlamak amacıyla antlaşma imzaladığı devletler, “Sadabad Paktı”nın oluşumuna kolaylık sağlamış; pakt, bir anlamda kolektif bir güvenlik platformu hüviyetine bürünmüştür (Balcı 2013, s. 52).

Özetle, bu zaman diliminde (1923-1950), Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinin Ortadoğu’yla kurduğu ilişkiler aktif bir şekilde olmasa da, yeni kurulan Türk devletinin güvenlik kaygıları ve sınır problemleri, Türkiye’nin Ortadoğu’da nüfuz sahibi olan muhtelif ülkelerle dostluk antlaşmaları imzalamasını gerekli kılmış, Türkiye’nin paktlarda yer almasını sağlamıştır. Dönemin dış politikası açık ve netti. Başat amaç, ulusal bağımsızlığın korunması, ulusal çıkarın maksimize edilmesi ve güvenliğin sağlanması olmuştur. Bundan dolayı Ortadoğu’yla ilişkiler tamamen bu amaçlar, kaygılar üzerinden gerçekleşmiştir. Yeni kurulan Türk devletinin ibresi belliydi: O da “Batı”ydı. Cumhuriyet döneminin kesif “Batılılaşma” programı, o dönem Türkiye’sinin yüzünü “Batı”ya çevirmesini sağlamıştır. Bu da bir anlamda, Ortadoğu’yla olan ilişkilerin pasif bir şekilde cereyan etmesini beraberinde getirmiştir. Atatürk’ün ve Türk dış politikasında karar verici seçkin zümrenin ideolojik tutumları ve o dönemki konjonktürden dolayı Türkiye’nin Ortadoğu’ya olan ilgisi naif kalmıştır. Dış politikada Ortadoğu’ya olan ilgisizliği, iki dünya savaşı arası dönemde ve 2. Dünya Savaş’ından sonra da devam etmiştir (Gözen 2009, s. 178).

Birinci dünya savaşı sonrası Ortadoğu’da beliriveren siyasi belirsizlik, Ortadoğu siyasi coğrafyasının/haritasının tam olarak oluşmaması, yeni sömürgeci ülkelerin Ortadoğu’da kurduğu manda yönetimleri, genel olarak güvenlik kaygılarının dominant olması gibi durumlar/olgular, Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi(1923-1950) Ortadoğu politikasını

etkilemiş, yeni kurulan devletin Ortadoğu'yla olan ilişkilerini pasif bir şekilde cereyan etmesine neden olmuştur.

2.2. BATI ÇİZGİSİNDE TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU POLİTİKALARI (1950-1960)

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Türkiye'nin siyasetinde, ekonomisinde, dış politikasında bir değişiklik yaşanmıştır (Zürcher 2015, s. 303). 1950 seçimlerine kadar sürekli iktidarda olmuş CHP'nin iktidarı kaybetmesi, DP'nin yeni iktidarı kurması, Türk siyasi tarihinin en dikkat çeken olaylarından biri olmuştur (Kırkpınar 2002, s. 85). Siyasal yaşamda görülen bu değişikliğe, 10 yıl süren DP dönemine baktığımızda ekonomide "Batı"ya olan bağlılığı dış politikada da görebiliriz. Bu dönem Türk dış politikasının en önemli karakteristiği, Batı Avrupa'ya yakınlık ve Amerika'yla aktif bir ilişki olarak nitelenebilir (Sander 2006, s. 155). Artık bu dönemde Cumhuriyet dönemi Türk dış politikasının bir özelliği olan "tarafsızlık" ilkesi terk edilmiş, bu durum dış politikada bir kopuşu beraberinde getirmiştir (Zürcher 2015, s. 341).

İkinci dünya savaşından sonra İngiltere ve Fransa'nın bölgeden çekilmesiyle bölgede güç dengeleri değişmiş, Ortadoğu'da 1. Dünya Savaşı'nın sömürgeci güçleri olan İngiltere ile Fransa'nın yerini ABD ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) almıştır (Küçükvatan 2011, s. 73). Cumhuriyet döneminde Ortadoğu coğrafyasının siyasi haritası tam olarak oturmadığı için bu dönem Türkiye'sinin Ortadoğu'yla olan ilişkisi çok düşük bir seviyede olmuştur. DP'nin Cumhuriyet'le cisimleşen CHP karşıtı siyaseti, her ne kadar iç politikada bir değişikliği/kopuşu getirmişse de dış politikada tam tersi bir durumu doğurmuştur. Cumhuriyet döneminde Ortadoğu'ya olan uzaklık, DP döneminde devam etmiştir.

Soğuk savaşla birlikte Sovyet tehdidinin hissedildiği coğrafyalardan biri de Ortadoğu'ydu. Ortadoğu, Sovyet Rusya ile ABD arasında ideolojik çekişmesinin yaşandığı bir coğrafya olmuştur (Eker ve Kılınç 1988, s. 1328). Sovyet tehdidinin Ortadoğu'da etkisini hissettirmesi, Türkiye'yi Ortadoğu politikalarında "Batı" kampına,

yani ABD ve İngiltere'nin yanında hareket etmesini beraberinde getirmiştir (Yeşilbursa 2010, s. 96). Bununla birlikte gündemde olan en önemli konulardan biri Türkiye'nin NATO üyeliği olmuştur. Türkiye'nin NATO üyesi olması, Ortadoğu coğrafyasında önemli bir ülke olarak görülmesi hem ABD hem İngiltere'nin Ortadoğu'daki güvenliğine, ekonomik çıkarlarına yönelik politikalarına olumlu anlamda katkı sunacaktı. Çünkü Ortadoğu'da artan Arap milliyetçiliği, Sovyet yayılcılığı bir de her şeyden önemlisi Ortadoğu coğrafyasının sahip olduğu zenginlik, “Batı”nın ilgisinin bu coğrafya üzerine kaydırmıştır. Batılı ülkelerin bu kaygıyı ortadan kaldırmak için bölgede çeşitli paktlar kurması, Türkiye gibi önemli ülkelerle ilişkileri arttırması elzemdi (Gözen 2009, s. 179). Bundan dolayı bilhassa İngiltere ve daha sonra ABD, Türkiye'yi NATO'da görmeyi istiyordu. Türkiye için ise NATO önemliydi. Türkiye, NATO'nun kuruluşundan itibaren çabalarını arttırmıştı. Sovyet tehdidine karşı kendi güvenliğini garanti altına almak, ekonomik destek almak amacıyla NATO'ya girmeyi istemişti (Yüceer 2010, s. 77-78).

1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla “Batı”ya olan yakınlık artmıştır. Dış politikada NATO'ya olan bağlılık, Türkiye'nin Ortadoğu politikalarına sirayet etmiştir. Nitekim Türkiye NATO'ya üye olduktan sonra Ortadoğu'ya yönelik ilgisi artmıştır (Gözen 2009, 180). Bu dönemde, Ortadoğu'da, Türkiye'nin “Batı”yla örtüşen politikaları olmuştur. “Batı”yla olan aktif ilişkiler, Ortadoğu'da Türkiye'nin “Batı”yla ortak hareket etme zeminini yaratmıştır (Kürkçüoğlu, 2010).

Ortadoğu, geçmişten günümüze kadar halen “Batı” için önemli bir coğrafya olmuştur. Bölge üzerinde “güç savaşları” halen aktüelliğini korumaktadır. Soğuk savaş döneminin kesif bir şekilde yaşandığı zaman diliminde (1950-1960), Amerika'nın karşısında büyük bir güç olarak yer alan Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'daki etkisi, “Batı”nın bölgesel çıkarlarına yönelik bir engel teşkil etmiştir. Çünkü bölgeyle anılan “petrol” rezervlerinin güvenliği, “Batı”nın bölgedeki ekonomik çıkarları için oldukça önemliydi. Tüm bu zikrettiklerimiz yanında İsrail Devleti'nin kuruluşu ve Ortadoğu'daki güvenliği “Batı”nın Ortadoğu politikasını etkileyen önemli etmenlerden biri olmuştur (Sinkaya 2011, s. 82).

İsrail Devleti'nin kuruluşu ve Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk devlet olması, Türkiye'nin Araplar nezdindeki imajını olumsuz etkilemişti (Çınar 2016, s. 37). NATO üyesi olan

Türkiye'nin dış politikada “Batı”yla olan aktif ilişkisi ve bölgedeki örtüşen ortak politikası, ister istemez İsrail’le olan ilişkilerini olumlu bir atmosferde yürütmesini gerekli kılacaktı.

Türkiye NATO’ya girer girmez Ortadoğu’yla ilgilenmeye başladı. Dönemin üst düzey yöneticileri, dış politikadaki karar alıcılar, Ortadoğu ülkelerini ziyaret ettiler. Bölge ülkeleriyle ilişkilerin arkasında Sovyet karşıtı bir birliktelik kurmak amaçlanmıştı. İlk başlarda İngiltere’nin bölgedeki tasarılarına sıcak yanaşmayan Menderes ve etrafındaki yöneticiler, daha sonra ABD’nin başını çektiği NATO’nun misyonunu yerine getirmişlerdir. Çünkü Menderes, Türkiye’nin güvenliği ve ekonomik gelişimi için ABD’yi önemli görmüştü (Gözen 2009, s.180). Bundan dolayı Türkiye, ABD’nin Ortadoğu’ya yönelik politikalarına destek verecekti. Türkiye’nin öncülük ettiği Bağdat Paktı’nın teşekkülü işte bu desteğin bir göstergesiydi (Gözen 2009, s. 180).

Türkiye’nin bölgede “Batı”nın yörüngesindeki politikası sonucunda Türkiye-İrak ilişkisi olumlu bir havada gelişip daha sonra 1955’te Bağdat Paktı’nın teşekkülü sağlanmıştır. Musaddık rejiminin düşmesi sonucunda İran, Bağdat Paktı’na dahil olmuş, Ortadoğu’da bir bölgesel pakt bu şekilde kurulmuştur. Bu paktın oluşumunun, bir anlamda Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu’da bir güç savaşına giren Sovyet Rusya’nın etkisini azaltılmasında işlevsel bir tarafı olmuştur (Serbest 2016, s. 413). Fakat bu pakt karşısında dönemin Arap milliyetçiliğinin sembol ismi olan Nasır, oldukça rahatsızdı (Balcı 2013, s. 96). Nasır bu paktı, bu teşekkülü kendine karşı olarak gördüğü için diğer Ortadoğu ülkelerini bu pakta karşı kuşkuyla yaklaşmışlardı. Pakt, Arap ülkelerince “Batı”nın Ortadoğu’daki emperyalist amaçlarının bir vasıtası olarak algılanmıştır (Arı 2012, s. 206).

Bu dönemin ortalarında “Bandung Konferansı”na katılan Türkiye, konferansta “Batı”nın politikalarıyla ortak hareket etmiştir (Gönlübol, M., Ülman, A. Haluk. , Bilge, A. Suat., Sezer, Duygu., 2014, s. 274). Bir diğer gelişme, Mısır’da Arap milliyetçiliğiyle bölgede itibar kazanan Nasır’ın 1956 yılında Süveyş kanalını millileştirmesi karşısında Türkiye’nin İsrail ve “Batılı” ülkelerle bunu kınaması olmuştur (Tepeciklioğlu 2012, s. 68). Türkiye’nin bu tutumu, Arap ülkeleri tarafından olumsuz karşılanmış, Türkiye’nin bölge ülkeleri nezdindeki imajını düşürmüştür.

1957 yılında, Ortadoğu’da Sovyet etkisini azaltmayı amaçlayan ve Türkiye’nin memnuniyetle karşıladığı Eisenhower doktrini kabul ettikten sonra zuhur eden Suriye-Ürdün gerginliği, Sovyet Rusya ile ABD’yi karşı karşıya getirmiştir. Bu sorun karşısında Türkiye, ABD tarafında yer almış dönemin Başbakanı Adnan Menderes Irak’a müdahale etme girişiminde bulunmuştu. Bu teşebbüs, ABD’nin araya girmesiyle engellenmiştir (Zürcher 2015, s. 344).

Bunun yanında, Türkiye bölgede cereyan eden diğer sorunlar karşısında “Batı”yla birlikte hareket etmiştir. Örneğin; 1958 yılında Irak’ta meydana gelen askeri darbeden sonra Türkiye, ABD ve İngiltere ile beraber hareket etmiş, bu birliktelik sonucunda Türkiye, Irak’ta kurulan yeni yönetimi tanımıştır (Sönmezoğlu 2006, s. 115).

Genel olarak bu dönemde Ortadoğu’ya damgasını vuran gelişme, artan Arap milliyetçiliği olmuştur. Arapların “Batı”ya olan nefreti, ister istemez bu dönemde Sovyet Rusya’yla ilişkilerini geliştirmesine yol açmıştır. Türkiye ise tamamen “Batıcı” bir dış politika anlayışıyla Ortadoğu’da bir vasıta rolünü yerine getirmiştir. Fakat Türkiye’nin Ortadoğu’daki bu vasıta olma durumu, Arap ülkeleri tarafından nefretle karşılanmıştır. Çünkü Türkiye, bu dönem “Batılı” ülkelerle hareket ettiği için Arapların nezdinde ciddi bir imaj kaybına uğramıştır. Bu havanın oluşmasında Türkiye’nin Ortadoğu’da Sovyet tehlikesine karşı “Batı”nın bir müttefiki olarak hareket etmesi etkili olmuştur.

2.3. ÇOK BOYUTLU POLİTİKA VE ORTADOĞU’YA DÖNÜŞ (1965-1980)

60’lı yıllarla birlikte Türk dış politikasında bir değişikliğin var olduğu görülmüştür. Bu değişiklik Türkiye’nin Ortadoğu politikalarını etkilemiştir (Şahin 2010, s. 13). Nitekim DP’nin iktidar olduğu yıllarda Ortadoğu’da “Batı”nın bir vasıtası olan ve “Batı”nın Ortadoğu’ya yönelik politikalarında ciddi bir müttefik olma rolünü yerine getiren Türkiye’nin Ortadoğu’yla aktif olmayan ilişkisi, bu dönemde değişikliğe uğramıştır (Oran 2009, s. 784). Bu değişikliğin gerekçesi ise ‘Batı’yla farklılaşan politikalar olmuştur. Kıbrıs Sorunu, bunun bir örneğini teşkil etmektedir. “Batı”nın Kıbrıs meselesi karşısındaki menfi tutumu, Türkiye’yi dış politikada arayışa itmiş, Türkiye bu yönelişle, Ortadoğu’yla olan ilişkilerini geliştirmek gereksinimini hissetmiştir. Nitekim Kıbrıs

sorunu sonrası yaşanan “Johnson Mektubu” olayı daha önce “Batıcı” bir dış politika anlayışına sahip olan Türkiye’yi, alternatif arayışlara itmiştir (Akıllı 2016, s. 50). Bu arayışlardan biri de Ortadoğu’ya yönelme olmuştur. Bu yöneliş, politikalarda bir farklılaşmayı beraberinde getirmiştir.

Bu dönem, Ortadoğu’da yaşanan en önemli gelişmelerden biri de İsrail ile Araplar arasında yaşanan 1967’deki üçüncü Arap-İsrail savaşıdır. Faruk Sönmezoğlu’na göre Türkiye’nin Ortadoğu’daki Arap ülkeleriyle olumlu ilişkileri bu savaşla zuhur etmiştir (Sönmezoğlu 2006, s. 364). Bu savaş karşısında Arap coğrafyasının İsrail tarafından işgali, Türkiye tarafından kınanmış, Türkiye’nin İsrail’le olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir (Oran, 2009, s. 790). Aslında Türkiye’nin bu olaya tepkisi, nüfusun ekseriyetinin “Müslüman” olduğu bir ülke olmasından kaynaklanıyordu. Bugün bile günümüzde Türkiye’nin Filistin meselesine olan duyarlılığı bundan kaynaklanmıştır. AK Parti hükümeti döneminde Filistin meselesine olan duyarlılık geçmiş dönemdeki hükümetlere nazaran daha fazla olmuştur.

Türkiye’nin 70’li yıllarda Ortadoğu’ya ekonomik yönden yaklaşmasını sağlayan en önemli gelişme, 1973 yılında yaşanan petrol krizidir (Demir, 2009, s. 214). Bu krizin etkileri, Ortadoğu coğrafyasının dışında şiddetli bir şekilde etkisini hissettirmiştir. Avrupa ekonomisinin bu krizle yaşadığı sarsıntının 7 yıl etkisini hissettirmesi bunun bir karinesidir (Oran 2009, s. 653). Türkiye açısından petrol krizine bakarsak şunu görürüz: Kriz sonrasında Türkiye, Ortadoğu’yu bir ihracat pazarı olarak görmüştür ve Türkiye, bölge ülkeleriyle yakınlaşmaya doğru bir politikayı benimsemiştir (Oran 2009, s. 795).

Petrol krizi, Türkiye’nin o dönem Ortadoğu’ya olan yönelişinin nedenlerinden biriydi. Bunun yanında, Türkiye’nin 1974 yılında gerçekleştirdiği Kıbrıs müdahalesi, Batının/Amerika’nın tepkisiyle karşılanmıştır (Akıllı 2016, s. 50). Türk-Amerikan ilişkileri, bu hadiseden dolayı bozulmuş ve Amerikan’ın tepkisi silah ambargosu olmuştur (Oran 2009, s. 706).

Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulması, bir anlamda Türkiye’nin İsrail’le ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. İsrail, bir bakıma Ortadoğu’da Amerika’ydı. Günümüzde bile

İsrail'in güvenliği, Amerikan'ın Ortadoğu politikasının temel önceliği olmuştur. İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği topraklar ve Arap-İsrail Savaşları'yla büyümeye başlayan "Filistin Meselesi" Türkiye'yi Araplarla aynı hissiyatı yaşamaya itmiştir.

Filistin Meselesi'ndeki Türkiye'nin en radikal sayılabilecek girişimlerinden biri de İsrail'e karşı kurumsal bir teşekkül olan FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü)'ye 5 Ekim 1979'da Ankara'da büro açmasına ruhsat vermesidir (Arı 2012, s. 214). Türkiye'nin bu girişimi 1973 yılında Arap ülkelerinin İsrail'e destek veren ülkelere petrol üzerinden koyduğu ambargodan kurtulmasını beraberinde getirmiştir. Petrol ambargosundan Türkiye'nin muaf tutulması, ekonomiye küçük miktarda da olsa bir rahatlık getirmiş, bu sayede Türkiye'nin ithalat-ihracat dengesinden kaynaklanan dış ticaret açığı azalmıştır (Demir 2009, s. 215).

Bu dönemde Türkiye'nin Ortadoğu politikasına mühim derecede tesir eden bir gelişme de 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi'dir. Devrim, Ortadoğu'ya yeni dinamikler getirmişti (Tuğal 2016, s.62). İran İslam Devrimi'yle beraber, her ne kadar Türkiye ile İran arasında ideolojiden kaynaklı bir çatışmaya rağmen iki ülke arasında iş birliğini de beraberinde getirmişti. Devrim sonrası yeni rejimin Sovyet Rusya'ya karşı tavrı, ABD ve Türkiye'yi memnun etmişti. Daha sonra Türkiye, yeni rejimi tanımıştır. Ama İran, küresel siyasette yalnızdı. Bu tecrit edilmişlik halini kırmak için İran; Türkiye'yle, coğrafi olarak kendine yakın ülkelerle olumlu ilişkiler kurmaya yöneldi. Fakat yeni rejimin dini lideri Humeyni, Türkiye'deki rejimi, kendi rejimi için mugayir görüyordu. Bundan dolayı İran, devrim sonrası Türkiye'ye olan yaklaşımında müteredditti. Türkiye'nin İran'la ilişkilerini arttırma taraftarıydı. Bu dönemde Türkiye bir ekonomik krizin içindeydi. Bundan dolayı İran'a yönelik uygulanan ekonomik ambargoya dahil olmadı.³

Genel olarak bu dönemdeki Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerine baktığımızda, Türkiye'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerini Batı'yla yaşadığı sorunlar belirlemiştir. Türkiye, bölge ülkelerinde yaşanan ekonomik sorunlardan dolayı ticari

³ ALJAZEERA TURK, 2014, *Geçmişten Günümüze Türkiye-İran İlişkileri*, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-turkiye-iran-iliskileri>, erişim tarihi: (20.10.2016)

ilişkilerini geliştirmekten yanaydı (Sönmezoğlu 2006, s. 370). Türkiye'nin bu dönemde dış politikada "Batı"yla yaşadığı problemler, Türkiye'yi Ortadoğu'ya itmiştir. Bu dönemde Ortadoğu, bugüne kadar ihmal edilmiş bir coğrafya olarak düşünülmüştür. "Batı"yla sorun teşkil edecek bazı hadiselerden dolayı Türkiye bu dönemde, bulunduğu coğrafi konumundan dolayı "tek yönlü" bir dış politikadan sıyrılmıştır (Akıllı 2016, s.50). Bu durum alternatif bir arayış olarak Türkiye'yi Ortadoğu ülkeleriyle yakınlaşmaya itmiştir.

2.4.GÜVENLİK VE EKONOMİ ODAKLI TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU POLİTİKASI (1980-1990)

Bu dönemde hem Ortadoğu'yu hem de Türkiye'yi etkileyen önemli olaylar olmuştur. Bunlar; İran İslam Devrimi, İran ile Irak arasında sekiz yıl süren savaş ve Türkiye'nin PKK sorunu olmuştur. Bu sorun, Soğuk savaş yılları sonrasında Türkiye'nin Ortadoğu'da başını ağrıtan en ciddi sorunsallardan biri olmuştur.⁴ İran'ın devrimle birlikte kaybedilmesi, ABD'nin başını çektiği "Batı" bloğunu Türkiye'yle yakınlaşmaya itmiştir. Tüm bu gelişmeler karşısında Türkiye "Batı" ile ilişkilerini muhafaza ederek Ortadoğu'ya yönelmiştir. Bu yönelişe zemin hazırlayan gelişmelerden biri de Türkiye'de gerçekleşen 12 Eylül Askeri Darbesiydi. Darbe, o dönem Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerini bir anlamda sekteye uğratmıştı. 12 Eylül rejimi, hem yurt içinde hem de yurt dışında kendi rejiminin haklılığı arayışında bir yol izlediği için o dönem AT (Avrupa Topluluğu)'yle ilişkiler iyi bir seviyede kurulacaktı (Erdem 2015, s. 31). 12 Eylül Türkiye'sinin o dönemki AT'ye yönelik yakın siyasetine rağmen AT, Türkiye ile ilişkileri askıya almıştır (Erdem, 2015, s. 42). Dış politikada AT'yle sorun yaşamamasına rağmen Türkiye 80'li yıllarda Batı'yla ciddi sorun yaşamadan Ortadoğu'yla artan ilişkilerini sürdürmüştür (Arı 2012, s. 214). Turgut Özal'ın Başbakan olduğu yıllarda Türkiye'nin Batı'yla olan ilişkilerini koparmadan Ortadoğu'da aktif bir politika izlemenin, bölgede rol almanın uğraşı içinde olmuştur (Arı 2012, s. 217). Türkiye ibresini üçüncü dünya ülkelerine, İslam ülkelerine çevirmiştir. Bu dönem Türkiye'nin Ortadoğu politikalarına baktığımızda İslam ülkeleriyle ekonomik ilişkilerin yaşandığını görürüz (Sönmezoğlu 2006, s. 441). Bu

⁴ Türkiye'nin PKK'yla olan sorunu bugün halen aktüelliğini korumaktadır. Yıllardır PKK ile olan mücadelede taraflar arasında bir ateşkes sağlanmamış olup bugün bu mesele, halen Türkiye'nin önünde güvenliğini tehdit eden bir sorun olarak durmaktadır.

dönemde, Türkiye'nin Ortadoğu politikasını geçmiş dönemlerden ayıran en önemli fark, Turgut Özal'ın dış politikadaki vizyonuna paralel olarak bölge ülkeleriyle olan ekonomik ilişkilerin arttırılmasıdır (Oran, 2009, s. 125). Bir başka yakınlaşmayı İKÖ (İslam Konferansı Örgütü) üzerinden görürüz. AT'yle yaşanan sorunlar, Türkiye'de alternatif bir dış politikayı doğurduğu için 80'li yıllarda Türkiye Ortadoğu'ya yönelik aktif bir dış politika izlemiştir. İKÖ'ye Türkiye'nin 25-29 Ocak 1981'de tarihinde ilk kez başkanlık düzeyinde katılması bunun bir göstergesidir (Sönmezoğlu 2006, s. 440).

80'li yıllarda Türkiye Ortadoğu ülkeleriyle her ne kadar bir yakınlaşmayı önemsemiş ve ilişkilerini zinde tutmayı amaçlamış olsa da Türkiye'nin Irak ve Suriye'yle yaşamış olduğu sorunlar, 8 yıl süren "Irak-İran Savaşı" sonrasında Irak'ın kuzeyinde zuhur eden boşluğu bir fırsat bilip bunu kullanan PKK meselesi, Suriye'yle ayrıca yaşanan "Su Sorunu" TDP'yi ilgilendiren önemli gelişmeler olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin o dönem dış politikasında güvenlik problemleri etkisini hissettirmiştir (Şahin 2010, s. 14).

80'li yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikası "ekonomik temelli" olmuştur (Oran 2009, s. 148). Çünkü yüzünü Ortadoğu'ya çeviren Türkiye'nin pazar bulma ihtiyacı vardı. Ayrıca o dönem Özal'ın ihracata yönelik ekonomik anlayışı bu durumu elzem kılıyordu. Bu dönemde Türkiye'nin Ortadoğu'da iki önemli ekonomik partneri İran ve Irak'tı (Sönmezoğlu 2006, s. 442). Türkiye'nin bölgede ekonomik ilişkileri geliştirmek için teşebbüslerde bulunmuştur. Örneğin; Türkiye'nin İran ve Pakistan'ın üyesi olduğu ECO (Ekonomik İş birliği Teşkilatı)'yu desteklemesi bunun bir göstergesidir.

Türkiye'nin bu dönemki Ortadoğu politikasının en önemli özelliği, ekonomik odaklı bir dış politika anlayışının hâkim olmasıdır.

2.5. ORTADOĞU'DAN KOPUŞ (1991-2000)

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda “çift kutuplu” dünyanın sona ermesi, uluslararası ilişkilerde bir kırılma noktasını teşkil etmiştir (Sönmezoğlu 2006, s. 463). Soğuk Savaş'ın sona ermesi çoğu ülke gibi Türkiye'nin de hem iç hem de dış politikasının mutasyona uğramasına etki etmiştir. Örneğin; Soğuk Savaş sonrasında Sovyet coğrafyasında zuhur eden güç boşluklarının etnik ve dini kimlikten kaynaklanan çatışmalara zemin hazırlaması gibi. Bu durum, ister istemez coğrafi olarak yakın bir konumda olan Türkiye'yi etkilemiştir.

Bu dönemde, Türkiye'yi Ortadoğu'ya iten gelişmelerin başında Irak'a yapılan müdahale ve “Birinci Körfez Savaşı”⁵ gelmektedir. Bir başka önemli gelişme, Türkiye'nin İsrail'le olan stratejik ortaklığıdır (Yılmaz, 2010). İsrail'le olan ilişkiler bu dönem Türkiye'nin ulusal çıkarları gereğince elzemdi. Her ne kadar İsrail'le olan ilişkiler gelişmiş olsa da her iki ülke arasında bazı sorunlardan dolayı anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Örneğin; “Kürt Meselesi”ni, Türkiye ile Suriye arasında yaşanan “Su Sorunu” nu, Türkiye'nin Yahudilere yönelik pejoratif(kötüleyici) tutumunu örnek olarak gösterebiliriz (Yılmaz 2010, ss. 63-64).

Soğuk Savaş süresince Türkiye Ortadoğu'ya yönelirken tamamen özerk bir politika anlayışına sahip olmamıştı. Türkiye'nin Ortadoğu politikası genel olarak Batı'ya angaje bir şekilde olmuştur. Fakat dönem dönem Batı'yla yaşanan gerginlikler karşısında Türkiye alternatif politika gereği Ortadoğu ülkeleriyle ilişkiye girmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye Ortadoğu'ya açılırken geçmiş yıllara/dönemlere nazaran Batı'ya olan bağlılık, daha dominant olmuştur. Türkiye'nin dış politikada dönem dönem yaşadığı “eksen kayması” bulunduğu konumdan kaynaklanıyordu. Çünkü Türkiye'nin tarihsel olarak dış politikasına baktığımızda hiçbir zaman ne Batı'ya ne de Doğu'ya sırtını dönmemiştir. Bu durum 2000'li yılların Türk dış politikasında berrak bir şekilde görülecektir.

⁵ 1990 yılında Irak Kuveyt'i işgal etmesiyle Birinci Körfez Savaşı başlamıştır. ABD'nin başını çektiği uluslararası koalisyon, Irak'a müdahale etmiştir. Irak, bu müdahale sonucunda Kuveyt'ten çekilmiştir (Arı, 2012, s. 218).

90'lı yıllarda Suriye ve Irak'tan kaynaklanan sorunlardan dolayı Türkiye'nin Ortadoğu'ya yaklaşımı "güvenlik merkezli" olmuştur. Bundan dolayı Türkiye ile İsrail arasında stratejik bir ortaklık kurulmuştur. Türkiye'nin İsrail'e yakınlaşması, beraberinde Arap dünyasından kopuşu getirmişti. Bu kopuş, Menderes dönemi Türkiye'sinin Ortadoğu politikalarıyla benzerlik arz ediyordu (Şahin 2010, s. 14).

Türkiye'nin güvenlik kaygılarından dolayı İsrail'le yakınlaşmasının belirleyen olguların başında PKK faktörü ve Kürt sorunu geliyordu.⁶ Körfez savaşı sonrasında Irak'ın kuzeyinde oluşan boşluktan faydalanan PKK, Türkiye'nin güvenliğini tehdit ediyordu (Erkmen 2002, s.175) İran ve Suriye'nin PKK'ya destek vermesi, Türkiye'nin bu ülkelere yönelik olan politikasını ciddi anlamda etkilemişti. Türkiye için sorun, ülkenin güneyinden yani Ortadoğu'dan geliyordu. Artık Ortadoğu, 90'lı yıllarda bir tehdit, bir güvenlik sorunu olarak görülecekti. 2000'li yıllarda Türkiye'nin "komşularla sıfır politikası" anlayışıyla yöneldiği Ortadoğu, Türkiye'nin etkinliğini hissettirdiği bir coğrafya hüviyetine bürünüp, 2007-2011 arası dönemde Türk dış politikasının ajandasında başat yer tutan bir coğrafya olmuştur.

2.6 AK PARTİ ÖNCESİ TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU ÜLKELERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ (2000-2002)

Türkiye'nin 90'lı yıllarda Ortadoğu politikasını daha çok bölge ülkelerinden kaynaklanan sorunlar belirlemiştir. Özellikle ülkenin güneyinden gelen tehditler Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerinin arttırmasını beraberinde getirmişti.⁷ Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin Ortadoğu politikası, İsrail'le artan ilişkiler, Ortadoğu ülkelerinden (İran, Suriye) uzaklaşma şeklinde olmuştur (Balcı 2013, s. 246). Özellikle Suriye'yle yaşanan sorunlar ciddiyetini muhafaza etmişti. Çünkü Suriye, kendi topraklarında PKK'nın mevcudiyetine ses çıkarmıyordu ve bunu Türkiye'ye karşı bir "kart" olarak kullanıyordu. Bu durum,

⁶ SDE ANALİZ, *Türkiye- İsrail İlişkileri*, 2011,

<http://www.sde.org.tr/userfiles/file/TURKIYE%20ISRAIL%20ILISKILERI.pdf>, erişim tarihi: (23.10.2016)

⁷ TASAM, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Orta Doğu Politikası*, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2357/soguk_savas_sonrasi_donemde_turkiyenin_orta_dogu_politikasi, erişim tarihi:(23.01.2017)

1998 yılında Adana’da imzalanan protokolle çözüme kavuşmuştur. Daha sonra Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in 2000 yılında vefat eden Suriye Başkanı Hafız Esad’ın cenaze törenine katılması, Türkiye ile Suriye arasında yeni bir dönemi başlatmıştır (Balcı 2013, s. 247). Türkiye’nin Suriye’yle yaşadığı sorunlar sadece PKK’dan kaynaklanmıyordu. Daha önce de değindiğimiz gibi “Hatay” ve “su sorunu” Türkiye ile Suriye arasında yaşanan problemlerdendi (Arı 2012, s. 226). Suriye’yle artan ilişkiler, Suriye’nin PKK’yı kendi topraklarından boşaltması, Türkiye’nin güvenlik kaygılarını azaltmıştı (Sinkaya 2011, ss. 89-90). Bundan dolayı Türkiye’nin bölgeye yönelik politikası daha çok güvenlik anlayışına dayanıyordu. 2002 yılında AK Parti iktidara geldiğinde bu durum ve bölge ülkeleriyle yaşanan sorunların ekseriyeti azalmıştı. Bu durum, AK Parti’nin Ortadoğu’ya yönelmesinde rahat bir alan yaratmıştı.

90’lı yıllarda Türk dış politikası için sorun teşkil eden ülkelerden biri İran’dı. İran’la yaşanan sorunun iki gerekçesi vardı. Bunlardan biri tıpkı Suriye gibi İran’ın PKK’yı desteklemesi, diğeri ise o dönemki mevcut Türkiye rejimiyle tezat teşkil edecek rejimin mahiyetiydi. İslam Devrimi’nden sonra İran, kendi rejimini diğerk ülkelere ihraç etme arzusunu içinde taşıyordu. Bu durum Türkiye için bir kaygıydı, fakat dış politikada mühim derecede bir hadise olarak Türk-İran ilişkilerini olumsuz olarak etkilememişti. Bunun yanında İran’ın PKK’ya olan desteği, Türkiye tarafından ciddi bir şekilde algılanmıştı. PKK lideri Abdullah Öcalan’ın yakalanması, Türk-İran ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştı. Öcalan yakalanması sonucunda PKK’nın Türkiye’deki eylemleri azalmış, PKK üzerinden İran’la yaşanan gerginlikte bir yavaşlama görülmüştür. Bu durum, İran’ın PKK’ya olan desteğini gözden geçirmesini sağlamıştı. Türkiye ile İran arasında daha önce Erbakan tarafından temelleri atılan doğal gaz akışı, 2001 yılında başladı. İran’la doğal gaz üzerinden gerçekleşen ekonomik ilişkiler, 90’lı yıllar boyunca yaşanan sorunların ortadan kalkmasını beraberinde getirmiştir (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu 2013, s. 386).

Bir başka sorun Irak’la yaşanılmıştır. Soğuk Savaş sonrası Türkiye’nin Irak’la olan ilişkileri o dönemki uluslararası konjonktürün tesiri altındaydı. Bu durum, Türkiye’nin manevra alanını kısıtlamıştı. (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu 2013, s. 386).

Kuveyt işgali sonrası Türkiye- Irak ilişkileri Batı'nın gölgesinde cereyan etmişti. Bağdat bu durumdan hoşnut değildi. ABD'nin Irak'a yönelik askeri müdahalesi karşısındaki tavrı, Irak lehine olmamıştı. Bu durum her iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemişti. Irak, Türkiye için ekonomik anlamda bir pazardı. Ambargo sonrası Türkiye, bu pazarı kaybetmişti (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu 2013, ss. 386-387).

Türkiye'nin Irak'tan kaynaklanan endişelerinin belki de en makro olanı Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulması ihtimaliydi. Türkiye'nin bu kaygısına yönelik tepkisi Irak'ın kuzeyine yapmış olduğu sınır ötesi harekâtlar şeklinde olmuştu. Türkiye'nin Irak'ın kuzeyine düzenlemiş olduğu saldırılar, Irak hükümetince bir müdahale olarak algılanmıştı.

“Filistin Meselesi”, AK Parti hükümetleri döneminde Türkiye'nin Ortadoğu politikasının sadece komşu ülkelere yönelik olmadığını bir örneği olmuştur. Ortadoğu politikalarında ciddiyetini muhafaza etmiştir. 2000 yılında Filistin'de İsrail'e yönelik gerçekleşen ikinci intifadayla artan gerilim Türkiye'nin gündemine Filistin Meselesi'ni koymuştur (Oran 2013, s. 429). Türkiye'nin İsrail'in işgalleri karşısındaki tepkisi sert olmuştur. 90'lı yıllarda İsrail'le artan stratejik ilişkiler İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesiyle soğumaya başlamıştır (Özaslan 2013, ss.35-36). Türkiye'de ise muhtelif yerlerde düzenlenen nümayişlerle halkın reaksiyonu, o dönemki hükümetin kararları üzerinde etkili olmuştu (Uzer 2011, s, 152). Daha sonra, AK Partili yıllarda Filistin meselesi farklı platformda dillendirilmiş, Ortadoğu barışının inşası yönünde Filistin meselesi ciddi bir engel olarak görülmüştür.

AK Parti'nin iktidara gelmesiyle, 2000'li yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik siyasetinde mühim bir değişim yaşandı. Çünkü Ortadoğu, AK Parti'nin dış politika anlayışında tarihi ve coğrafi gerekçelerden dolayı önemli bir coğrafya olmuştur (Oran 2013, s.404).

3.AKP DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU POLİTİKASI (2002-2015)

3.1 11 EYLÜL, ABD, ORTADOĞU VE TÜRKİYE

ABD’nin Ortadoğu’ya yoğun ilgisi ikinci dünya savaşından sonra başlamıştı (Kurt 2014, s.170). Soğuk savaş döneminde Ortadoğu, ABD için önemli bir coğrafya hüviyetine bürünmüştü. Belli amaçları vardı ABD’nin bu bölge üzerinde. Bunlar sırasıyla; petrol kaynaklarının güvenliği, İsrail’in bölgedeki güvenliğinin sağlanması ve bölgede Sovyet yayılmacılığının engellenmesi olmuştur (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu 2013, s. 388).

ABD, 90’lı yıllarda Ortadoğu’da beliriveren ve gelecekte kendi güvenliğini tehdit eden gelişmeler/olaylar karşısında bölgeye yönelik politikasını “güvenlik” ağırlıklı olarak benimsemişti. Böyle bir politikayı benimsemesinde belli başlı gerekçeler vardı. Bölge ülkelerinde yaşanan ekonomik kriz, yaşanan sosyo-ekonomik problemler bölgede ABD karşıtı bir ambiyansın, bir karşıtlığın zeminini hazırlamıştı. Bu durum daha sonra bölgede siyasal İslam’ın güçlenmesini doğurmuştu. Bölgedeki fundamentalist, batı karşıtı siyasal İslami oluşumlar, ABD için bölgede bir tehlike olarak görülmüştü. Gelecekte bu hareketlerin daha sonra küreselleştiği, bölge sınırlarının dışına taşıdığı görülecekti. Örneğin; El-Kaide, daha sonra IŞİD gibi.

11 Eylül, Amerika’yı kendi evinde vurmuştu. Ünlü düşünür Noam Chomsky’e göre saldırılar tarihsel bir olaydı (Chomsky 2004, s. 126). Yaşanılan “şok”, ister istemez. ABD’nin politikalarını daha da saldırgan bir veçheye bürünmesini beraberinde getirmişti.

11 Eylül saldırıları sonucunda ABD’nin yaşadığı şok, Bush ve şürekâsının Ortadoğu’ya yönelik olan bakışında bir değişikliği beraberinde getirmişti. Ortadoğu, ABD’nin sıklıkla gündeminde yer alan bir konu/sorun/meseleydi. ABD’nin bölgeye yönelik faaliyetlerinde, politikalarında artış görülmüştü. Çünkü Ortadoğu, ABD’nin nazarında terörizmin yuvasıydı. Bu, ABD’nin tüm resmî açıklamalarında sürekli konuştuğu bir konuydu. Bundan sonra ABD, Ortadoğu’yu şekillendirecek politikaları izleyecekti.

ABD, 11 Eylül saldırılarından sonra yeni bir dış politika değişikliğine gitmiştir. Bu değişiklik, uluslararası ilişkiler yazınına “Bush Doktrini” olarak geçmiştir. Bu doktrinle beraber ABD yeni bir güvenlik stratejisi benimsemişti. Bu strateji, ABD’nin tek başına özerk hareket etme imkânını doğurmuştu. Bu durum, ABD’ye karşı eleştirileri/rahatsızlıkları beraberinde getirmişti (Ulus 2006, s.14). Nitekim ABD’de iktidarda olan “yeni muhafazakârlar” (neo-con) 11 Eylül sonrasında bu doktrini tatbik etmişlerdi. Bunun ilk pratiği, Afganistan işgali daha sonra devamında Irak işgali gelmişti. Irak işgali, Bush ve şürekâsınca küresel terörizmle mücadele olarak görülmüştü.

ABD’nin “biz ve onlar” ayrımı bir Ortadoğu ülkesi olan Türkiye’yi ister istemez etkilemişti. ABD’nin Ortadoğu’ya yönelik “tek taraflı”, hiçbir ülkenin kararlarını fazla önemsemeyen, kendi çıkarlarını muhafazaya yönelik saldırgan siyaseti, Türkiye’nin de tepkisini çekmişti. Bu durum, yeni iktidara gelen Ak Parti için ciddi bir sorunsaldı.

ABD artık Ortadoğu’daydı. Daha önce Ortadoğu’nun ABD için neden önemli olduğunu zikretmişim. Petrol kaynaklarının güvenilirliği, kendisiyle uyumlu olmayan rejimlerin varlığı, ABD’nin bölgede daha etkin olmasının zeminini oluşturmuştu. Afganistan ve Irak işgallerinin ardından bölge ülkelerinden Suriye ve İran’ı haydut devlet olarak görmüştü. Irak, teröre destek verdiği, kimyasal silahlar barındırdığı iddiasıyla 2003 yılında işgal edilecekti. İşgal öncesi Türkiye, mütereddit bir ruh hali içinde olup sıkıntılı zamanlar yaşıyordu. Çünkü bu zaman kadar Türkiye ABD’yle ilişkilerinde ciddi anlamda sorun yaşamamıştı. Türkiye’nin Irak işgali öncesi vereceği karar, ilişkilerin bozulması riskini içinde ihtiva ediyordu. Türkiye’nin işgal sonrası Irak politikası, siyasi birliğin tesis edilmesi yönünde olmuştu. Parçalanmış bir Irak görüntüsü, her anlamda Türkiye’nin aleyhine bir durum olacaktı. Bunun yanında Irak’ın kuzeyinde bir Kürt oluşumunun varlığı, Türkiye için bir tehdit olarak görülüyordu (Bu tehdit, daha sonra AK Parti’nin ikinci döneminden itibaren azalacaktı). Afgan işgali sırasında Türkiye Amerika’ya destek vermişti. Irak konusunda ise Türkiye’nin yaklaşımı ihtiyatlı olmuştu. Çünkü Türkiye’nin Irak’ın toprak bütünlüğünün sağlanması yönünde bir politikayı desteklemişti. ABD’nin temel amacı Irak işgalini problemsiz bir şekilde gerçekleştirmek olmuştu. İş birliği içinde olabileceği ülkeler, ABD için işgali kolaylaştıracaktı. Türkiye ise Irak’a sınır komşusu olması nedeniyle ABD için destek ülke olabilirdi. Nitekim ABD’nin bakışı buydu.

Bundan dolayı ABD Türkiye’de kuzeyden bir cephe açıp, işgal öncesi Türkiye topraklarını kullanmak istiyordu. Çeşitli diplomatik temaslarla ABD, isteklerini Türkiye’ye iletmişti. Türkiye’nin Irak işgali konusunda kaygıları vardı. Nihayetinde Türkiye halkın çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkeydi. Kendisiyle aynı kimliğe, müşterek birtakım değerlere, kültüre sahip bir ülkenin işgal edilmesinden yana değildi. AK Parti, her ne kadar Batıyla olan ilişkilerini zinde tutmaya çalışan yeni bir parti olarak siyaset arenasına çıkmış olsa da daha sonraki yıllarda dış politikada yüksek sesle dile getireceği “İslami” bir hassasiyeti vardı. Buradan kastımız, AK Parti’nin “İslami” değerleri dış politikada gözetilen anlayışı bir düstur haline getirmesidir. İşgal öncesi ABD’nin talepleri karşısında AK Parti, “İslami” hassasiyetlerinden dolayı mütereddit bir ruh haline bürünmüştü. Çünkü yeni kurulan bir partiydi. Kurulur kurulmaz ABD’nin/Batı’nın desteğine ihtiyacı vardı.⁸

Yetim’e göre (Yetim 2011, s. 25):

Bu saldırıların gerçekleştiği tarihte siyasi kimliğini henüz inşa etme sürecinde olan AKP’nin yeni anlayışını temsil eden muhafazakâr demokrasi anlayışı için 11 Eylül sonrası uluslararası sistem hayli uygun bir ortam olmuştur. Çünkü muhafazakâr demokrasi anlayışı Batılı ve İslami değerler arasında bir uyuşmanın olduğunu kabul eden ve iki değer arasında gerilimden uzak durmaya çalışan bir olguyu temsil ettiğini iddia etmekteydi. Bu çerçevede, Müslümanlarla Batı arasındaki gerilimin arttığı bir dönemde ve ABD’nin İran ve Suriye gibi “haydut devletleri” ile komşu olunan bir ortamda ciddi problemleri barışçıl yollarla çözmeye kararlı olan AKP’nin dış politikası dünya siyasetinin istikrarına katkı sağlayabilirdi. Ayrıca yeni ortaya çıkan koşullarda laik, demokratik bir yönetime, çoğunluğu Müslüman nüfusa sahip olan Türkiye’nin ve kendisini “İslamcı” tanımlamalardan uzak tutarak merkez parti olmaya çalışan AKP yönetiminin 11 Eylül sonrası oluşan çatışma ortamında ABD’nin aradığı bir değerler birleşimini temsil ettiği söylenebilir.

AK Parti’nin Irak işgaline yönelik çekimser tutumu, sadece İslami birtakım hassasiyetlerden kaynaklanmıyordu. Körfez Savaşı’nın neticesinde Türkiye ekonomisi ciddi anlamda zarara uğramıştı (Telatar 2015, s. 500). Türkiye savaştan dolayı yaşadığı ekonomik sıkıntıları uzun bir sürede toparlayamamıştı. Bunun dışında 1991 yılında Irak’ın kuzeyinde oluşan boşlukta PKK faktörü ortaya çıkmıştı. Bu durum, Türkiye’nin güvenliği için bir tehdit teşkil etmişti. Bir başka neden ise kamuoyundaki algıydı. Irak’ın

⁸ AK Parti, kuruluşundan itibaren “Batı”yla iş birliği içinde olan ve bunu sıklıkla dile getiren bir parti konumundaydı. Nitekim parti kurulur kurulmaz AB’ye yönelik arzusu bunun bir karinesiydi. AK Parti’nin bugüne kadar “Batı”yla olan ilişkilerine baktığımızda ise, bir “aşk-nefret” ilişkisini görürüz.

işgaline yönelik genelde dünya kamuoyunda özelde ise Türkiye’de ciddi tepkiler vardı. Türkiye’de artan kamuoyu algısı, yeni iktidara gelen AK Parti’nin rahat bir şekilde karar almasında bir engel teşkil etmişti. Bunu 1 Mart tezkeresi olayında görecektik.

AK Parti hükümeti Irak’ın işgaline taraftar değildi. Daha önce bahsettiğim gibi, Türkiye’nin çekinceleri vardı. Ama bir yandan da Türkiye Amerika ile ilişkilerini bozmak istemiyordu.

1 Mart tezkeresi, ABD’nin Irak işgali öncesinde Türkiye topraklarını kullanmasına karşı verilen bir karardı. TBMM’de reddedilen bu karar, Türk-Amerikan ilişkilerini ciddi anlamda sekteye uğratmıştı (Arı 2012, s, 221). 1 Mart Tezkeresi’nin reddi, ABD’nin Irak’a yönelik güvenlik planlarını yeniden düşünülmesini de beraberinde getirmişti. ABD, Türkiye’nin verdiği karar karşısında şok olmuş, Türkiye’ye karşı sert eleştirilerde bulunmuştu. Daha sonra ABD, Türkiye’yle olan stratejik iş birliğinin sonlandırıldığını söylemiştir. Bunun yanında Türkiye’nin tezkereyi reddetmesi, AB (Avrupa Birliği)’nin kurucu ülkelerinden olan Almanya ve Fransa’yı memnun etmişti. Çünkü iki ülke de başından beri ABD’nin Irak işgaline karşı olmuştu.

Tezkerenin onaylanmaması, Türk- Amerikan ilişkilerinde bugüne kadar görülmemiş bir gelişmeydi ve bu durum iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemişti. Türkiye daha sonra Amerikan ve İngiliz uçaklarının Türk hava sahasını kullanmasına yönelik tezkereyi meclisten geçirmiş olsa da bu adım, ABD’yle bozulan ilişkilerin düzeltilmesine ciddi bir katkı sağlamamıştı (Balcı 2013, s. 265).

11 Eylül saldırıları, ABD’nin Ortadoğu politikalarında ciddi değişiklikleri beraberinde getirdiğini söylemiştik. Ortadoğu’nun iktisadi yönden az gelişmişliği, sosyo-ekonomik durumun yol açtığı radikalizm, ABD için bir tehlike olarak görülüyordu. Yeni yetime gelen Bush ekibi, bu aşırılığı besleyen, terörizmi desteklediklerine inandıkları rejimleri değiştirmek için hareket geçmişlerdi. Bu niyet, daha sonra somut bir şekilde tatbik edilmişti. Afganistan ve Irak işgali bunun bir neticesiydi (Sinkaya ve Bağcı 2006, s. 21).

ABD'nin nazarında Ortadoğu'da demokrasi yoktu, iktisadi yönden Ortadoğu geri kalmıştı. Ortadoğu'nun kalkınmaya, demokrasiye ihtiyacı vardı. ABD, bu saiklerle Ortadoğu'ya yönelik olan işgalini meşrulaştırmıştı. Bunun somutlaşmış biçimi, 2002 yılının Aralık ayında ABD tarafından duyurulan Ortadoğu Ortaklık Girişimiydi. Bu proje/girişim, 2004 yılında BOP' la daha resmi bir veçheye bürünmüştü (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu 2013, s. 389).

BOP 'un amacı, Ortadoğu'ya demokrasiyi getirmektir. BOP' la birlikte Ortadoğu'da eğitimin, kültürün, ekonomin, insan haklarının geliştirilmesi amaçlanmıştır (Sinkaya ve Bağcı 2006: s.23). Faruk Sönmezoğlu'na göre BOP, çoğu Batılı ülkeler tarafından endişeyle karşılanmış bir proje olarak görülmüştür (Sönmezoğlu 2016, s.504):

Bu politikanın kalkış noktası, Orta Doğu'daki otoriter rejimlerin siyasetin önünü tıkayarak ülkelerinde İslami radikalizmin gelişmesine, bu tür grupların kolayca eleman devşirmesine neden oldukları, dolayısıyla bu ülkelere (Türkiye'nin Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı örneğinin model olabileceği) "İlmli İslam" çerçevesinde demokrasi getirilmesi düşüncesiydi. Bu sürecin doğrudan dışarıdan yaratılabileceği ve ortaya çıkacak sonuçların genelde Batılılar açısından istenir yönde olacağı gibi pek sağlam olmayan bazı yönleriyle kabul edilebilir bir analize dayanan bu görüş, Orta Doğu'da otoriter rejimlerince kendilerine yönelik olması, bölge ülkelerinin kamuoyları açısından da 2003 Irak'ın işgalinin olumsuz etkisi nedeniyle, pek sıcak karşılanmamıştır. Türkiye kamuoyunun önemli bir kısmının da projeye mesafeli durduğu söylenebilirdi.

BOP 'un algılanışı ise oldukça farklıydı. Çünkü BOP, ABD'nin Ortadoğu'daki işgallerini demokratik bir kisve altına koymak için üretilen bir proje olarak görülmüyordu. Görünürdeki hedef ile BOP 'un gerçek hedefleri farklıydı. Taşkın Deniz'e göre BOP 'un görünürdeki başlıca hedefleri şöyledir (Deniz 2012, ss. 157-158):

1)Ortadoğu'ya serbest piyasa ekonomisini getirerek, bölge ekonomisinin uluslararası ekonomi ile entegrasyonunu sağlamak. 2) Enerji kaynakları güvenliğinin sağlanmasına bağlı olarak, güvenlik için duyulan askeri güce ihtiyacın azalması, askeri harcamaların düşmesi ve böylece elde edilecek gelirlerin sosyo-kültürel gelişmeye yönelik alanlarda kullanılmasını sağlamak. 3) Yöneticilerin sınırlı süre ve yetkiler ile iktidarda kalmasını sağlamak. 4) Devlet gelirlerinin ve bu gelirlere kaynaklık eden unsurların yöneticilerin değil de devletin ve halkın çıkarları için kullanılmasını sağlayarak, halkın refah düzeyini artırmak. 5) Dine dayalı hukuk sistemlerini kaldırarak laik hukuk sistemi getirmek.

Bunun yanında BOP 'un görününenin/amaçlarının dışındaki hedefleri Taşkın Deniz'e göre (Deniz 2012, s. 158):

Ortadoğu 'da enerji kaynaklarının denetimini sağlamayı, silah ticareti için yeni pazar alanları oluşturmayı, Suriye ve İran üzerinden Rusya ve Çin'e karşı bölgedeki nüfuzunu etkili kılmayı planlamaktadır. Yine İsrail' in bölgedeki güvenliğini sağlamak ve büyük bölümü Müslüman olan coğrafyada 'İlmli İslamiyet'i' yaymak diğer asli amaçlardandır.

Türkiye'nin Ortadoğu bölgelerine nazaran laik, demokratik bir veçheye sahip olması, BOP 'ta Türkiye'nin yer almasını güçlendirmiştir (Sinkaya ve Bağcı, 2006, s. 23) Türkiye içinse BOP 'ta aktif olarak yer almak, tezkere sorunundan dolayı ABD'yle yaşadığı sorunlar yüzünden önemliydi. Amerikan Eski Savunma Bakanı Paul Wolfowitz'in, 2002 yılında TESEV'de yaptığı konuşma, bir anlamda Türkiye'nin BOP'taki önemi konusunda ABD'nin düşüncesini yansıtıyordu:

"Terörizme karşı savaşı kazanmak için, daha barışçıl bir dünya yaratmak için İslam dünyasındaki yüz milyonlarca ilimli ve hoşgörülü insana ulaşmalıyız. Özgürlüğün ve serbest girişimin nimetlerinden faydalanmak isteyen insanlara hitap etmeliyiz. Türkiye, bu değerlerin, modern demokratik kurumların inşası için dini inançların feda edilmesi gerekmeyen modern toplum ile uyumlu olduğunu gösteren iyi bir örnek sunmaktadır." (Sinkaya ve Bağcı, 2006, s. 23)

Bundan dolayı Irak işgali sonrası Ortadoğu coğrafyasında kötü bir izlenim bırakan ABD, Türkiye'yi BOP'a dahil ederek Ortadoğu coğrafyasında kendi aleyhine olan tepkiselliği azaltmayı amaçlamıştı.

İslam dünyasında laik, demokratik bir ülke profiline sahip bir Türkiye'nin yanında halkın %99'unun Müslüman olduğu bir Türkiye gerçeği de vardı.⁹ Türkiye'nin Batılı kimliğinin yanında İslami kimliğe sahip olması, Ortadoğu'yla ilgilenmesini sağlamıştır. Dönemin Türkiye'sinde iktidarda olan AK Parti için Ortadoğu, dış politikada daha da önemli bir coğrafya olmuştur. Bölgenin eskiden Osmanlı haritasında yer alması, bölgedeki yaşayan halkların Türkiye'yle müşterek bağlara sahip olması, Ortadoğu'yu Türkiye'nin nazarında önemli kılmıştır. Nitekim Türkiye'nin güney sınırları, Türkiye'nin bir anlamda

⁹ Türkiye'nin bir İslam ülkesi olması bazen aleyhine yönelik birtakım gelişmelere sebebiyet vermiştir. Örneğin; bugün Türkiye-AB arasında yaşanan sorunların bir kısmı Türkiye'nin bir İslam ülkesi olarak algılanmasındandır. Bu ilişkilerin sadece bir parçasını teşkil etmektedir. Türkiye'nin Batı'daki görünümü, tarihten güncele böyledir. Her ne kadar AB yetkilileri, üst düzey yöneticileri bunu doğrudan ifade etmese de bu algı, AB'nin bilinçaltında yatmaktadır. Avrupa'da ırkçı birtakım teşekküllerin, siyasal partilerin artışı, ister istemez AB'nin Türkiye'ye olan bakışına tesir etmektedir. Nihayetinde "Doğu" ile "Batı" dünyası birbirinden farklı dünyalar. Türkiye'nin %99'unun Müslüman olması, Batı'da Türkiye'nin farklı bir şekilde algılanmasını doğurmuştur.

Ortadoğu'ya açılan kapıları mahiyetindeydi. Bugün Irak'ın işgal sonrasında dağılması, ülkede siyasi birliğin halen olmayışı, mezhepler arası çatışmalar, Suriye'de yaşanan kriz Türkiye'nin dış politikasının ajandasında olan konuların başında gelmektedir. Bölge, dün de bugün de Türkiye'nin ekonomik çıkarları için önemli bir pazardı. Ortadoğu'nun istikrarsızlaşması, sosyo-ekonomik yönden kötürüm bir veçheye bürünmesi, ister istemez bir Ortadoğu ülkesi olan Türkiye'nin bölgeye yönelik ekonomik ve siyasal ilişkilerini menfi yönde etkilemektedir. Ortadoğu'nun her yönden gelişimi, demokratikleşmesi, sosyo-ekonomik yönden durumunun iyileşmesi, Türkiye'nin arzuladığı şey olmuştur. Bundan dolayı AK Parti'nin BOP üzerinden Ortadoğu'da düzen kurucu bir "aktör" olmayı istemesini buna bağlayabiliriz. Dönemin Başbakanı aynı zamanda AK Parti'nin Genel Başkanı olan R. Tayyip Erdoğan'ın BOP'a yönelik ifadeleri AK Parti'nin bakışını yansıtması bakımından önemliydi (Erdoğan 2004, s. 129):

Türkiye daha demokratik, daha özgür, daha barışçıl bir Ortadoğu görmek istemektedir; böyle bir bölge iyi yönetilecek ve etkin bir şekilde işleyen ekonomiye sahip olacaktır. Bu yanlışlıkla idealizm olarak görülmemelidir. Türkiye'nin kendi çıkarları istikrarlı ve barış içinde; birbirleriyle her düzeyde karşılıklı ilişki kurabilen komşulara sahip olmayı gerektirmektedir. Bu yüzden, Türkiye'nin bölgeye yönelik beklentileri BOP'un olumlu hedefleri ile uyumludur.

Türkiye her ne kadar BOP'u çok arzulamış olsa da o dönem bunun bir savunucusu olan AK Parti'nin önünde önemli riskler vardı. 2006 yılında ortaya çıkan "karikatür krizi" bir İslam ülkesi olan aynı zamanda Batı'nın bir müttefiki konumunda olan Türkiye'yi zor durumda bırakmıştı. Bunun yanında, Ortadoğu barışının inşa edilmesi yönünde makro bir problem olarak duran Filistin meselesinin çözüme kavuşmaması, Amerika'nın Afgan ve Irak işgalleri sonrasında istikrarın bir türlü sağlanamaması AK Parti'nin önünde ciddi bir sorunsal olarak duracaktı (Bağcı ve Sinkaya 2006, s. 32).

BOP, Türkiye'nin Ortadoğu'daki artan dinamizmine katkı sağlamıştı kuşkusuz. Arap Bahar'ına kadarki süreçte Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle artan ilişkilerinde BOP'un olumlu tesiri olmuştu.

3.2 AK PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU ÜLKELERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

AK Parti’nin Kasım 2002 seçimleri sonucunda iktidara gelmesi Türk siyasi tarihinde önemli bir gelişme olarak görülmüştür. AK Parti’nin iktidara gelir gelmez önünde dış politika açısından iki önemli mesele duruyordu. Bu sorunlar sırasıyla: ABD’ye yapılan 11 Eylül saldırıları diğeri ise Türkiye’nin AB Politikası olmuştur. 11 Eylül saldırıları sonrası ABD’nin Ortadoğu’da benimsediği yeni dış politikası bir Ortadoğu ülkesi olan Türkiye’yi etkilemişti. ABD, Irak işgali öncesi Türkiye’den destek istemişti. Türkiye ise kendi topraklarında bir cephenin açılmasında taraftar değildi. 1999 yılında Helsinki’de aday ülke statüsünü kazanan Türkiye, 2002 yılında AK Parti’nin iktidara gelmesiyle AB politikaları ciddi bir ivme kazanmıştır. AK Parti kurulur kurulmaz AB’yi önemli bir hedef/amaç olarak görmüştü ve buna yönelik diplomatik temaslarını arttırmıştı. AK Parti’nin AB’ye yönelik kesif çabaları, beraberinde AB’nin Türkiye’yle 2005’te üyelik müzakerelerini başlatmasını beraberinde getirmişti. Bu durum, yeni kurulan AK Parti için Batı nezdinde önemli bir başarıydı. Bunun yanında asıl sorunsal olarak Irak işgali öncesi ABD’nin istekleri karşısında Türkiye’nin yaşadığı durumdu. ABD’nin Irak işgali öncesi Türkiye üzerinden bir cephe açma isteği, TBMM’de oylamaya sunulmuş olan “tezkere” yeterli çoğunluk sağlanamadığı için reddedilmişti. TBMM’nin bu kararı ABD tarafından olumsuz karşılanmış, bu tarihten itibaren Türk-Amerikan ilişkileri kötüleşmeye başlamıştı. Türkiye’nin Irak işgali öncesi kendi topraklarında cephe açma istememesi, ABD’ye bu konuda destek vermemesi beraberinde “Türkiye dış politikada eksen kayması mı yaşıyor?” tartışmalarını beraberinde getirmişti. Nitekim Türkiye’nin ABD aleyhindeki bu kararı, bir anlamda Türkiye’nin ABD’den bağımsız bir politika izlediğinin emaresiydi.

AK Parti’nin kuruluşuyla beraber Türkiye’nin AB (Avrupa Birliği)’ye yönelik politikaları 2006 yılına kadar güçlü bir şekilde devam etmişti. 2005 yılında AB tarafından tam üyelik müzakerelerinin başlaması kararı alınmıştı. 2006 yılına gelindiğinde ise Türkiye’nin AB’ye yönelik istenci azalmaya başlamıştı. Bunun gerekçesi ise o dönem AB ülkelerinden Fransa ve Almanya’da sağ siyasetin yönetime gelmesi ve Türkiye’ye yönelik menfi tutumları olmuştur (Balcı 2013, ss. 270-271). Bu tarihten itibaren Türkiye’nin AB’ye yönelik politikalarının hızı kesilmiş, AK Parti’nin ikinci döneminin

başlangıç tarihi olan 2007 yılından itibaren ise Türkiye, yüzünü Ortadoğu'ya çevirmişti. Ortadoğu'ya yönelik politikaların kesifleşmesi, 2009 yılında Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu'yla beraber olmuştur. Davutoğlu'nun 2001 yılında yayımlanan "Stratejik Derinlik" kitabı bir nevi AK Parti'nin dış politikadaki bir kılavuzu mahiyetindeydi.¹⁰ Kitap yayınlanır yayınlanmaz akademiya ve diplomatik çevrelerde yoğun olarak tartışıldı (Zengin 2015, s. 80). Gürkan Zengin'e göre: "*Stratejik Derinlik, böylesine dinamik, aynı ölçüde belirsizliklerle dolu uluslararası ortamda yol alabilmeleri için Türk karar vericilerinin eline verilmiş bir fener gibiydi.*" (Zengin, 2015: 81) "Stratejik Derinlik", bir kitaptan ziyade Türkiye'nin 2002 sonrası dış politikasının bir kılavuzuydu. Türkiye'nin Ortadoğu'da rol almaya başladığı 2007'li yıllardan itibaren ise etkisini hissettirmişti.

2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesiyle beraber TDP'de bir değişim yaşanmış, Ortadoğu, AK Parti'nin yeni dış politika stratejisinde merkezi bir yer almıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye, Ortadoğu'yla ilişkilerinde ritmik diplomasi izlenmiş, komşularla sıfır sorun politikası gözetmiş, bölge ülkeleri arasında arabulucu olarak müdahil olmuş, Arap coğrafyasındaki ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir (Oran 2013, ss. 404-405).

AK Parti'nin iktidara geldiği dönem, 11 Eylül sonrası saldırıları sonrası dönemdi. Nitekim bu olay, küresel siyasette, uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcıydı. ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası Ortadoğu politikası, Türkiye'nin Ortadoğu'daki politikalarına tesir etmişti. Soğuk savaş sonrası küresel siyasette yaşanan değişim, yeni bölgesel güçlerin yükselişi, Türkiye'yi Ortadoğu'da faal bir ülke olmasının zeminini yaratmıştı (Güder ve Mercan 2012, s.72).

Ortadoğu, 11 Eylül sonrasında daha çok konuşulmaya başlanan bir coğrafya olmuştur. Cumhuriyet'ten beri yüzünü Batı'ya dönmüş Türkiye'nin bölge ülkeleriyle sınırının olması, bölge halklarıyla müşterek birtakım değerlere sahip olması (kimlik, kültür, din vb.), Türkiye'nin Ortadoğu'yla ilgilenmesinin nedenleri arasında olmuştur. ABD'nin 11

¹⁰ ORSAM, *Yeni Dönem AKP Dış Politikasının Vizyonu*, <http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=613&s=orsam%7Cturkish>, erişim tarihi: (23.12.2016)

Eylül saldırıları sonrasında Ortadoğu'yu terörizmin bir yuvası olarak görmüştü ve bundan dolayı ABD yüzünü Ortadoğu'ya çevirmişti. ABD'nin Ortadoğu'da destek verecek müttefik ülkelere ihtiyacı vardı. Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasında Batılı, laik, demokrasiyle yönetilen tek ülke olması ABD'nin nazarında Türkiye'yi önemli kılmıştı. BOP'ta Türkiye'nin aktif bir görev alması, bölgenin yeniden dizayn edilmesinde Türkiye'nin rolünü arttırmıştı.

Ortadoğu'ya açılım, AK Parti'nin ikinci döneminde (2007-2011) daha da yoğunlaşmıştır. Geçmiş dönemlerle mukayese ettiğimiz zaman, hatta tarihi Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar götürdüğümüz zaman, Türkiye'nin Ortadoğu'yla olan ilişkilerinin en kesif olduğu dönem, AK Parti hükümetleri dönemleri olmuştur. Cumhuriyet tarihi boyunca Menderes ve Özal dönemini hariç tutarsak, Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikaları oldukça pasifti. 2000'li yıllarla beraber Ortadoğu'yla olan ilişkiler, daha aktif bir veçheye bürünmüştür.

Türkiye bölgeye açılırken önünde birden çok problem duruyordu. Türkiye Ortadoğu'nun sorunlarına taraf olurken “çok boyutlu dış” politika çerçevesinde bölge ülkeleriyle olan ilişkisini belli bir muvazenede tutmayı çabalamıştır. AK Parti'nin Ortadoğu'ya yönelik görüşü, daha çok toprak bütünlüğünün sağlanması, Ortadoğu'daki siyasi kaosun sona ermesi ve barışın tesisi üzerine olmuştur. AK Parti'nin Parti Programı'nda Ortadoğu'ya yönelik bu ifadeler yer almıştır:

Orta-Doğu'da akan kan tüm dünya kamuoyunu olduğu gibi, bu bölge ile yakın kültürel ve tarihi ilişkileri olan Türk halkını da üzmemekte ve endişeye sevk etmektedir. AK PARTİ, din ve ırk ayırımı yapmaksızın, kime ait olursa olsun, dökülen kanın ve gözyaşının acilen durdurulmasını sağlayacak tek yolun, kalıcı bir barıştan geçtiğine inanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, barışın tesisine yönelik çabaları desteklemeye devam edecektir.¹¹

AK Parti'nin 2000'li yıllardaki Ortadoğu politikasında Ahmet Davutoğlu'nun tesirini görürüz (Zengin, 2015). Davutoğlu'nun “tarih ve coğrafya”yı merkeze alan dış politika anlayışı, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan aktif ilişkiler geliştirmesini sağlamıştır.

¹¹ AK PARTİ, *Parti Programı*, <https://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum> , erişim tarihi: (24.12.2016)

Ortadoğu, Davutoğlu'nun gözünde bugüne kadar ihmal edilen, Türkiye'nin hinterlandı konumunda olan bir coğrafyaydı.¹²

11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin Irak işgali ve sonrasında bölgede vuku bulan gelişmeler, AK Parti'nin Ortadoğu'yla ilgilenmesini beraberinde getirmiştir. Fakat Ortadoğu yeniden şekillenirken birden çok sorunsalı içinde ihtiva ediyordu. AK Parti'nin bu sorunlar karşısında dış politikada izlediği yol, “Çok Boyutlu Dış Politika” anlayışıyla hareket etmek olmuştur (Mercan ve Güder 2012, ss. 73). “Çok Boyutlu Dış Politika” Ali Balcı ve Murat Yeşiltaş'a (2011, ss. 16) göre: “ *Ak Parti hükümeti döneminde Türk dış politikasının temel prensiplerinden biri olduğu kadar temel dış politika paradigmasının en çok görünür kılınan söylemidir.*”

AK Parti, Ortadoğu'ya açılırken sadece kendisine sınır komşusu olan bölge ülkeleriyle ilişki içinde değildi. AK Parti, bölgede vuku bulan her gelişmenin Türkiye'yi etkileyeceği düşüncesiyle hareket ederek Ortadoğu ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmayı amaçlamıştır (Çetinsaya 2008, s. 932). Bu durum, AK Parti'nin gözünde “merkez ülke” olmanın bir gereği idi. “Merkez ülke” olmak için, bölge ülkeleriyle kurulan ilişkilerin iyi bir seviyede olması elzemdi. Türkiye'nin 2002 sonrası yaşadığı dönüşüm, ekonominin büyümesi, yakalanan istikrar Türkiye'nin Ortadoğu'da rahat bir şekilde politika belirlemesini, bölge ülkeleri tarafından model alınmasını beraberinde getirmiştir. Bunu en çok Türkiye'nin Ortadoğu'daki “yumuşak gücü”nde görmek mümkün. Tüm bu zikrettiğim ilkelerin/kavramların hayatiyet bulması için Türkiye'nin “komşularıyla sıfır sorun” yaşaması gerekiyordu. Türk imgesinin/intibasının Ortadoğu ülkelerince olumlu bir şekilde algılanması, Türkiye'nin komşularla olan ilişkilerindeki havaya bağlıydı.

2011 Arap Baharı'na kadar Türkiye, Ortadoğu'da büyüyen ekonomisiyle etkinliğini yaratan, model alınan, bölge sorunlarında “arabuluculuk” rolünü ifa eden, “pro-aktif” bir diplomasi izleyen, Ortadoğu'nun “barış havzası”na dönüşmesinde politik çaba gösteren, Ortadoğu'da Batı'yla mütenasip politikalar izleyen bir veçheye sahipti. Arap Baharı sonrası süreçte, AK Parti'nin Ortadoğu sergüzeşti/macerası yara almaya başlamıştı.

¹² Yeşiltaş, M., *Stratejik Derinlik' nasıl okunur?*, <http://www.star.com.tr/acik-gorus/stratejik--derinlik-nasil-okunur-haber-933528/>, erişim tarihi: (24.12.2016)

Özellikle bu yara, kendisini en çok Suriye meselesinde göstermiştir. AK Parti'nin üçüncü döneminin sonuna kadar (2015) Suriye meselesi, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında git gide büyüyüp başını ağrıtan bir tümör olmuştur.

AK Parti'nin 2002-2015 arası Ortadoğu politikalarının ekseriyetine baktığımızda Türkiye, Suriye'nin yanında İran, Irak ve İsrail'le sorunlar yaşamıştır. Irak'la ilişkiler bugüne kadar muntazam bir şekilde yürümemiştir. Birinci Körfez Savaşı ve 2003 yılında ABD tarafından işgal edilen Irak, Türkiye'nin Ortadoğu politikasının merkezinde yer almıştır. İşgal sonrası Irak'ın kuzeyinde kurulan otonom Kürt devleti, su sorunu, PKK (Kürdistan İşçi Partisi)'nin bölgede var olması, Irak merkezi yönetimiyle yaşanan sorunlar, Kerkük'ün geleceği, Türkmen sorunu gibi konular Türkiye-Irak ilişkilerini tayin etmiştir. Asıl Türkiye'yi ilgilendiren konu PKK sorunu ve gelecekte Irak'ın kuzeyinde kurulma olasılığı olan otonom Kürt devletiydi.

BOP' la birlikte Türkiye Irak politikasını değiştirmiş; Irak'ın demokratikleşmesine, siyasal birliğin sağlanmasına destek vermiştir. 2005 yılından itibaren Türkiye – Irak ilişkileri artmış, Türkiye'nin Irak Kürtlerine yönelik bakışında değişim yaşanmıştır (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu 2013, s. 398-399). 2010 yılında Türkiye ile Irak arasında siyasi ve ekonomik tarafları bulunan bazı sorunlardan dolayı anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Özellikle Türkiye'nin IKBY'den petrol alması, Irak Merkezi hükümetini rahatsız etmişti. Bu dönemde Irak seçimleri sonucunda İyad Allavi'nin kazanmasına rağmen, Allavi gibi Şii olan Nuri El-Maliki, Irak hükümetini kurmuştu. Nuri El-Maliki hükümeti, bu dönem Türkiye'nin Sünni siyasetçileri desteklediğini öne sürerek Türkiye'yi Irak'ın iç işlerine karışmakla suçlamıştı. 2011 yılında zuhur eden Arap Baharı'nın Suriye'de etkisini hissettirmesi sonucunda Irak, İran'la yakınlaşmıştı. 2012 yılında Bağdat hükümetinin Suriye yanlısı belirginleşen siyaseti, Türkiye'nin IKBY'yle olan petrol ticareti gibi konular, Türkiye ile Irak arasında sorunların yaşanmasına sebebiyet vermişti (Sönmezoğlu 2016, ss. 573-575). 2014 yılında IŞİD'in Irak topraklarında etkin olması/adını duyurması, daha sonra bununla birlikte ortaya çıkan “Musul ve “Başika

Krizi”¹³ Türkiye ile Irak ilişkilerinde gergin bir dönemin yaşanmasına sebebiyet vermişti.

Bu dönem Türkiye'nin Ortadoğu politikalarında önemli bir konuma sahip ülkelerden biri de İran'dı. İran İslam Devrimi'nden sonra Türkiye, İran'a ideolojik birtakım kaygılardan dolayı tereddütle yaklaşmış olsa da Türkiye'nin bu endişesi, yerini karşılıklı ekonomik ve siyasi ilişkilere bırakmıştı (Güder ve Mercan 2012, ss. 79).

Genel olarak bu dönemde Türkiye-İran ilişkilerini özetleyen kelime Ortadoğu'da “rekabet” olup, geçmiş dönemlerde Türkiye'nin bölgede İran'la yaşadığı gerginlikler minimize olmuştur. Irak işgali sonrasında her iki ülkenin bölgeye yönelik perspektifinde değişiklikler yaşanmış, AK Parti'nin iktidara gelmesiyle Türkiye-İran ilişkilerinde iş birliğine yakın bir dönem başlamıştır (Sönmezoğlu 2016, ss.587).

Irak işgali sonrasında iki ülke için bir sorun teşkil eden PKK sorunu ve Türkiye'nin enerjiye olan ihtiyacı beraberinde bir yakınlaşmayı getirmişti (Gordon ve Taşpınar 2009, ss. 100). Türkiye'nin diğer bölge ülkelerine nazaran İran'la olan ilişkilerinde “makro” birtakım sorunlar yaşanmamıştı. “Komşularla sıfır sorun” bağlamında Türkiye'nin İran'la olan ilişkilerinde engeller vardı. Bu engellerin ilki, ABD'nin İran'a yönelik ambargosu/çevreleme politikası, diğeri ise PKK sorunsalıydı (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu 2013, ss. 400-402). 2002 yılından itibaren Batı'nın İran'ın nükleer programını önleme teşebbüsleri karşısında Türkiye İran lehine davranmıştı. Her ne kadar Türkiye, “nükleer” konusunda ABD ile İran arasında “arabuluculuk” rolünü ifa etmiş olsa da Türkiye'nin bu girişimi gerçekleşmemişti (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu 2013, s. 402).

PKK sorunsalı, AK Parti'nin önünde 90'lı yıllardan miras kalmış makro bir sorundu. Türkiye'nin bu dönem İran'la ilişkilerinin önünde önemli bir engel olarak duruyordu. Daha sonra İran, PKK'yla ilişkisini kopartıp, mücadele etmiştir. İran'ın PKK sorununda

¹³ Milliyet, 2016, *Irak, Türkiye ile Basika krizini Birleşmiş Milletler'e taşıdı*, erişim tarihi: (05.01.2017) <http://www.milliyet.com.tr/irak-turkiye-ile-basika-krizini-dunya-2322512/>.

Türkiye'yle ortak hareket etmesi, Batı'nın çevreleme politikaları karşısında Türkiye'yi yanına çekmek olmuştur (Gordon ve Taşpınar 2009, s. 101).

Arap Baharı sonrası süreçte ise Türkiye'nin İran'la olan ilişkileri, Türkiye'nin Suriye karşıtı politikasından dolayı kötüleşmeye başlamıştı.¹⁴ Türkiye'nin Arap Baharı sonrasında Ortadoğu'da izlediği siyaset, bölge ülkelerinin İran yerine Türkiye'yi model alması İran'ın beklediği bir durum değildi.¹⁵ Türkiye'nin Suriye meselesinde Esed karşıtlığı üzerine bir politika izlerken, İran Esed yanlısı bir politika izleyip, Suriye rejimine destek vermişti. Bunun yanında Türkiye'nin kendi topraklarında füze savunma sistemine izin vermesi Türkiye-İran ilişkilerini olumsuz etkilemişti.

Türkiye'nin Ortadoğu politikasının şekillenmesinde rol oynayan önemli bir ülke de İsrail'dir. Türkiye-İsrail ilişkileri 2000'li yıllara kadar genel itibariyle olumlu geçmiştir. 2000 yılından itibaren ise bozulmaya başlamıştır. Tarihte Türkiye'nin İsrail yanlısı siyaseti, Arap ülkelerince olumsuz karşılanmış, bir dönem Arapların "Kıbrıs Sorunu"nda Yunanistan yanlısı bir politika izlemesine kadar varmıştı. İran İslam Devrimi'nden sonra İsrail Ortadoğu'da laik/seküler, demokratik bir ülke olan Türkiye'yi önemsememiş, İran etkisi karşısında Türkiye'yi bir müttefik olarak görmeyi amaçlamıştı. AK Parti döneminde ise Türkiye'nin İsrail'le olan ilişkileri kötüleşmeye doğru bir seyir izlemiştir. Bu durumun oluşmasında İsrail'in Filistin'e yönelik şiddete varan politikası etkili olmuştur.

2009 yılında Davos'ta yaşanan kriz ve 2010 yılında yaşanan "Mavi Marmara Olayı", Türkiye'nin İsrail'le olan ilişkilerinin kötüleşmesine sebebiyet vermiştir.¹⁶ Her ne kadar AK Parti döneminde Türkiye-İsrail ilişkileri daha çok Filistin Sorunu'ndan dolayı

¹⁴ Balcı, B., *Suriye krizi: Türkiye'nin Ortadoğu rüyasının sonu mu*, 2014, <https://tr.boell.org/tr/2014/06/16/suriye-krizi-tuerkiyenin-ortadogu-rueyasinin-sonu-mu-yayinlar>, erişim tarihi: (19.01.2017)

¹⁵ Güner, G.S., *Türkiye- İran ilişkileri: 13 yılın en kötü dönemi*, 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/turkiye-iran-iliskileri-13-yilin-en-kotu-donemi>, erişim tarihi: (19.01.2017)

¹⁶ ORSAM, *Mavi Marmara Öncesi ve Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri*, 2012, <http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=1032&s=orsam%7Cturkish>, erişim tarihi: (19.01.2017)

bozulmuş olsa da Türkiye'nin İsrail'le olan ekonomik ilişkileri devam etmiştir. Türkiye, BOP' un bölgedeki aktif bileşeni olarak, İsrail'le olan ilişkilerini sorunsuz bir şekilde yürütmek zorunda kalmıştır.

İsrail'in Ortadoğu'daki güvenliği, ABD için her zaman yaşamsal değere sahip bir şey olmuştur.¹⁷ Türkiye'nin bölgede İsrail'le ilişkilerinin bozulması, bir nevi ABD'yle arasının bozulması anlamına geliyordu. Türkiye'nin Ortadoğu'da artan ilgisi, "lider ülke" olma arayışındaki çabaları, İsrail'e karşı sergilediği tutumla ilişkiliydi. Örneğin Erdoğan'ın Davos'taki çıkışı, Arap ülkelerinin Türkiye'ye ilgisini arttırırken, "Mavi Marmara" saldırısı sonrası Türkiye'nin İsrail'e karşı Batı'nın desteğini alamaması, İsrail'den tazminat talebinin karşılanmaması gibi durumlar Türkiye'nin Ortadoğu'daki imajını zedelemiştir.¹⁸

Suriye, Türkiye'nin Ortadoğu politikasının merkezindeki olmuştur. Irak işgali sonrasında Suriye'nin ABD tarafından "şer ülke" olarak ilan edilmesi, 1998 yılından itibaren Türkiye'nin Suriye'yle yakınlaşması, Türkiye-ABD ilişkilerine tesir etmişti. ABD'nin tavrı, Türkiye'nin Suriye'yle ilişkilerini geliştirmemesi yönündeydi. ABD'ye rağmen Türkiye Suriye'yle ilişkilerini geliştirme taraftarı olmuştu. Suriye ise, Irak işgali sonrası yaşadığı yalnızlıktan kurtulmak istiyordu. Türkiye'ye yakınlaşmasına bu zaviyeden bakmamız lazım.

2004 yılında dönemin Türkiye Başbakanı R. Tayyip Erdoğan'ın Suriye ziyareti esnasında "Serbest Ticaret Anlaşması"nı imzalanmış, anlaşmayla beraber Hatay ve Su Sorunu çözülmüş, Suriye kardeş ülke olarak görülmüştü. Bu tarihten itibaren Türkiye Suriye'yle ilişkilerini arttırmıştı (Akdevelioğlu ve Yeşilyurt 2013, s. 395). Çünkü AK Parti dönemi TDP' sinin önemli ilkelerinden biri olan "komşularla sıfır sorun politikası" bunu gerektiriyordu.

¹⁷ Ulutaş, U., *ABD Neden İsrail'e Toz Kondurmuyor*, 2014, <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/abd-neden-israile-toz-kondurmuyor/haber-327164>, erişim tarihi: (19.01.2017)

¹⁸ Ersoy, N. Ve Hasgöl, N., *AKP İktidarları Döneminde Dış Politika*, 2016, http://www.bgst.org/files/tab-pictures/ulke%20gundemi-resimler/AKP_Iktidarları_Doneminde_Dis_Politika-son.pdf, erişim tarihi: (19.01.2017)

Türkiye'nin Suriye üzerindeki en önemli tesiri, 2005-2006 yıllarında olmuştur. Türkiye, AK Parti döneminde Ortadoğu'da barışın inşası yönünde sorun yaşayan ülkeleri bir araya getirmek için "arabuluculuk" görevini ifa etmiştir. Suriye'yle İsrail arasında bir türlü gerçekleşmeyen barış görüşmeleri, Türkiye'nin inisiyatifiyle tekrar başlatılmıştı. Türkiye'nin arabulucu olmasını ABD ve İsrail memnuniyetle karşılamıştı. Fakat İsrail'in 2008 yılında gerçekleştirdiği Gazze saldırısı Suriye'nin barış görüşmelerinden çekilmesine gerekçe olmuştu. Türkiye iki ülke arasındaki "arabuluculuk" rolü, "Davos Krizi" ve "Mavi Marmara" saldırıyla birlikte tamamen ortadan kalkmıştı (Sönmezoğlu 2016, ss. 580-581).

Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye-Suriye ilişkileri gittikçe artmıştı. 2009 yılındaki Esed'in Türkiye ziyaretleri ve bu ziyaretler esnasında iki ülke arasında imzalanan çeşitli projeler, iki ülke arasında artan iş birliğinin bir göstergesiydi (Sönmezoğlu 2016, ss.581).

Arap Baharı sonrasındaki süreç, Türkiye'nin uzun yıllar Suriye'yle kurmuş ilişkileri sonlandırmıştı. 2011 yılından itibaren Türkiye'nin Suriye politikası değişmiş, Esed karşıtı bir veçheye bürünmüştü. Mısır'da istediği sonucu alamayan Türkiye, yüzünü Suriye'ye dönmüştü. Bu sefer Türkiye'nin önündeki sorunlara bir yenisini daha ilave olmuştu. Bu sorun, PYD (Demokratik Birlik Partisi) idi. PYD, Türkiye'nin nazarında PKK'nın Suriye'deki uzantısı olarak görülüyordu. PYD'nin Suriye'de özerklik ilan ettiği yerler, Türkiye'nin sınırına yakındı. Türkiye, PYD'nin Suriye'deki kazanımlarını kendi güvenliğine aykırı bulmuştu. Bir de bu sorunların yanında IŞİD'in Suriye'deki varlığı, Türkiye'nin güvenliğini ciddi bir şekilde tehdit etmişti. Gördüğümüz gibi Türkiye, Suriye'de birden çok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Ve bu sorunlar, bugün halen devam etmektedir.

3.3 ARAP BAHARI VE TÜRKİYE

2010 yılında Tunuslu bir seyyar satıcı olan Bouazizi'nin yaktığı ateş, Arap Baharı'nın başlangıcı olmuştur. Bu ateş, Ortadoğu ülkelerinin geneline sıçramasıyla Arap coğrafyasında değişik mikyaslarda eylemler vuku bulmuştu (Yılmaz 2011, s. 46). "Bahar'ın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da deprem gibi yayılması, muhtelif Arap

ülkelerinin sokaklarında yapılan nümayişler, Arap coğrafyasında yıllardır otoriter yönetimlerin/rejimlerin baskısı altında yaşamış Ortadoğu halklarının artık mevcut yönetimlerin devam etmeyeceğine dair bir inancı ortaya koymuştu.

Arap Baharı'nın ortaya çıkmasında birden çok faktör etkili olmuş, isyanların Ortadoğu coğrafyasında ortaya çıkmasında “yoksunluk” belirleyici etken olmuştur. Bunun yanında küreselleşen dünyada, başka coğrafyalarda insan hayatını kolaylaştıracak, toplum refahını arttıracak gelişmelerin Ortadoğu coğrafyasında olmayışı Arap halklarını alternatif arayışlara itmiştir (Yılmaz 2011, s. 66).

Küreselleşen dünyada giderek artan demokratik taleplerin Arap coğrafyasının dışında artmasına rağmen bu taleplerin Ortadoğu'da otoriter yönetimler tarafından bastırılması, Ortadoğu'nun sanayileşme konusunda geri kalması, artan petrol gelirlerine rağmen toplumların bundan pay alamaması, aile ilişkilerinin, cemaat duygusunun güçlü olması karşısında bireycilik kültürünün olmaması gibi durumlar Arap Baharı'nın nedenleri arasında gösterilebilir (Orhan 2011, ss. 22-23).

Arap halkaları arasında hissedilen makro sorunlar (demokrasi eksikliği, artan yoksulluk, gelir adaletsizliği), değişim isteklerini kaçınılmaz kılmış, Arap halklarının birer kurbanı oldukları otoriter yönetimlere karşı duyduğu öfke, Tunus'ta üniversite mezunu işsiz bir seyyar satıcın yaktığı ateşle ilkin Tunus'ta kendini dışa vurmuş, daha sonra bu öfke Mısır'a, Yemen'e, Libya'ya, Suriye'ye sıçramıştır (Çelik 2015, s.35). Ve bu ülkelerin sokaklarında nümayiş yapan insanların talepleri ortak olmuştu: Artık miadını doldurduğu düşünülen mevcut otoriter yönetimlerine karşı yüksek sesle dile getirilen demokrasiye, özgürlüğe, adalete olan istençti.¹⁹

ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) Ortadoğu Uzmanı Oytun Orhan göre (Orhan 2011, s. 23):

Arap halklarının genel beklentisi, artık yönetimde daha fazla rol almak istemesidir. Aile, klan bağları ya da soya yapılan vurgular yöneticilerin meşruiyet kaynağı olma

¹⁹ Ersoy, N. Ve Haşgül, N., *AKP İktidarları Döneminde Dış Politika*, <http://www.bgst.org/files/tab-pictures/ulke%20gundemi-resimler/AKP%20 Doneminde Turkiye Dis Politikasi.pdf> .erişim tarihi: (21.01.2017)

özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Halk çok partili bir siyasal sistem, siyasal partiler arasında gerçek bir rekabet, periyodik olarak yapılan genel seçimler, ifade özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı ve basın özgürlüğü istemektedir. Kısacası halk demokrasi istemektedir.

Demokrasi ise Arap coğrafyasının dışındaydı. Yıllardır Ortadoğu halkları, mevcut otoriter yönetimlerin baskısı altında anti-demokratik bir hayatın kurbanı olmuşlardı. Fakat küreselleşme rüzgârının Arap coğrafyasında da etkisini hissettirmesi, Arap halklarının muhayyilesinde “başka bir Ortadoğu mümkün” düşüncesinin yeşermesini sağlamıştı. Bu hissiyat/istenç, kendini Arap sokaklarında göstermişti. Beklentiler kimi ülkelerde karşılanmış, kimi ülkelerde ise şiddetle bastırılmıştı. Örneğin; Suriye’de halkın rejimin gitmesine yönelik artan protestoları karşısında rejimin karşılığı “şiddet” olmuştu. Ve bugün Suriye’de gelinen nokta Arap Baharı’nın tam anlamıyla istenilen neticeye ulaşmadığının bir göstergesi olmuştur.

Arap Baharı, Arap coğrafyasının geneline teşmil edilmişse de her ülke de farklı şekillerde cereyan etmiş, aynı amaca ulaşmamıştı (Başkan 2011, s. 3). Suriye örneğinde gördüğümüz gibi “Bahar”, amacına ulaşmamıştı.

Arap Baharı’yla Ortadoğu’da cereyan eden gelişmeler Ortadoğu’yla çekiciliği olan, mühimsenen bir ülke olarak Türkiye’yi etkilemişti. Türkiye olaylar inkişaf etmeden önce Ortadoğu’daki mevcut otoriter yönetimlerle aktif ilişki içerisindeydi. Ayaklanmaların bu otoriter yönetimlere karşı yapılması, Türkiye’nin olaylar karşısında nasıl bir pozisyon alması gerektiğini zorlaştırmıştı. Çünkü Türkiye, yıllardır ekonomik iş birliği içinde olduğu ülkelerin istikrarsızlığa sürüklenmesinden yana değildi. Nitekim Suriye örneği, Türkiye’nin olaylar karşısındaki tutumunun karmaşık olduğunu göstermek bakımından önemlidir. 1998 yılından itibaren Arap Baharı’na kadar Türkiye-Suriye ilişkileri, oldukça sorunsuz olup, iki ülke arasında bağ birtakım üst düzey anlaşmalarla, ortak toplantılar ve ziyaretlerle gittikçe perçinleşmişti. Arap Baharı’nın Suriye’ye sıçramasıyla ve rejimin halkın gösterilerine yönelik verdiği tepkilerle Türkiye’nin Suriye’ye yönelik tavrı müphemdi. Suriye’de vuku bulacak bir iç savaş, bununla beraber artan ekonomik sorunlar ve Suriye’deki Kürtlerin otonomlaşıma olasılığı, Türkiye’yi kaygılandırıyordu.

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bakışı istikrardan yanaydı.²⁰ Suriye örneğinde gördüğümüz gibi Türkiye'nin Arap Baharı'nın ilk çıktığı andan itibaren olaylara doğrudan müdahil olmamıştı. Çünkü halen Türkiye dış politikadaki “komşularla sıfır sorun” ilkesini benimsemeyip, diplomatik açıdan bölgedeki gücünü korumaktaydı (Duran ve Özdemir 2012, s.186)

Arap Baharı süresince Türkiye'nin tavrı her anlamda demokrasiden yana olmuştu. Türkiye, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da halkın meşru birtakım taleplerinin artık bölgedeki rejimler tarafından ertelenmeyeceğini, bölgedeki değişim beklentilerini sorunsuz bir şekilde karşılanması gerektiğini, bölgedeki istikrarın, barışın sağlanması ve rejimler tarafından teminat altına alınmasını savunmaktadır. Fakat bölgedeki kimi ülkelerin halkın meşru taleplerine karşısı şiddeti tercih etmeleri karşısında Türkiye, Arap Baharı'na dahil olmuştur (Duran ve Özdemir 2012, ss.188-189).

Türkiye'nin bölge ülkelerine ziyaretleri, halkın değişim taleplerine yönelik destekleyici tutumu, dönemin Türkiye Başbakanı R. Tayyip Erdoğan'ın bölge halklarınca “kurtarıcı bir figür” olarak algılanışı, Türkiye'nin bölgede daha çok rol almasını beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'da demokratik bir dönüşümden yana olması, bölge halkları üzerinde artan rolü, küresel siyasette Türkiye'nin lider bir ülke olabileceğine yönelik tartışmaları doğurmuştur. Türkiye'nin hem Müslüman hem de demokrasiyle yönetilen, moderniteyle İslam'ı uyumlu bir şekilde yaşandığı bir ülke olması bu tartışmaların merkezini teşkil etmişti (Duran ve Özdemir 2012, s.190).

Arap Baharı karşısında Türkiye'nin tavrı içinde ikilemleri barındırıyordu. Türkiye bir yandan Ortadoğu'nun istikrarı için demokratik bir dönüşümden yanayken, diğer taraftan AK Parti hükümetleri döneminde yıllarca aktif ilişkiler kurduğu rejimlerle sorun yaşamamaya önem veriyordu. Türkiye, Ortadoğu'da mevcut statükonun devam etmesine taraftar değildi. Bundan dolayı, Türkiye'nin Arap Baharı süresince izleyeceği Ortadoğu siyasetinin belli bir muvazenede olması gerekiyordu. Türkiye'nin izlediği siyaset Bahar'la birlikte yeni aktörlerle ilişkiler kurup eski yöneticilerle bağı koparmamak

²⁰ Altunışık, M.B., *Türkiye'nin Ortadoğu'daki “Yumuşak Gücü” ve Önündeki Engeller*, <http://tesev.org.tr/tr/yayin/turkiyenin-ortadogudaki-yumusak-gucu-ve-onundeki-engeller/>. Erişim tarihi: (22.01.2017)

şeklinde olmuştu.²¹ Gelecekte Suriye örneğinde görüldüğü gibi, eski yöneticilerin şiddetten, baskıdan yana bir politika izlemeleri, Türkiye'nin yeni aktörlerin, muhalefet örgütlerinin yanında yer almasına gerekçe olacaktı.

Laik/seküler, demokratik aynı zamanda bir İslam ülkesi olan Türkiye Ortadoğu'ya model olacak mı? Bu soru, Arap Baharı süresince Türkiye'nin Ortadoğu'daki seyrini belirleyecek bir soruydu. Türkiye'nin "Bahar" öncesi Ortadoğu'da artan "popülerliği", "Bahar'ın sonucunda ona "model bir ülke" sıfatını kazandırabilirdi. Fakat her ülkenin kendine has, özgün birtakım dinamiklere sahip oluşu, "model ülke" olmayı engelleyecekti. Arap Bahar'ın kışa dönüştüğü Suriye, Türkiye'nin model ülke olacağına yönelik öne sürülen savları/tartışmaları sükût-u hayale uğratacaktı.

²¹ Altunışık, M.B., *Türkiye'nin Ortadoğu'daki "Yumuşak Gücü" ve Önündeki Engeller*, <http://tese.org.tr/tr/yayin/turkiyenin-ortadogudaki-yumusak-gucu-ve-onundeki-engeller/>. Erişim tarihi: (22.01.2017)

4.AK PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI (2002-2015)

2002 yılında AK Parti’nin iktidara gelmesiyle Türk dış politikası ileriki yıllarda da göreceğimiz gibi mutasyona uğramıştı. 11 Eylül saldırıları sonra değişen/dönüşen Ortadoğu coğrafyasında Türkiye’nin görünürlüğü, aktivizmi tedricen artmıştı. Özellikle AK Parti hükümetleri döneminde Ortadoğu’yla olan ilişkiler geçmiş yıllara nazaran daha da aktif bir veçhete bürünmüştü. AK Parti’nin Ortadoğu’yla ilgilenmesinde parti kurucularının benimsedikleri İslami ideolojinin tesiri kadar, 11 Eylül sonrası ABD’nin Ortadoğu’ya açılımı etkili olmuştur.

Arap Baharı’nın yaşandığı ilk zamanlarda Ortadoğu ülkelerince “Türk modeli” bayağı rağbet görmüştü. Daha sonraki süreçte ise Türkiye’nin “model ülke” olma arayışları ciddi anlamda sekteye uğramıştı. Türkiye’nin bölgesel güç olma yolundaki uğraşları, Suriye krizinin gittikçe artmasıyla yara almaya başlamıştır. Türkiye’nin 2000’li yıllarda Ortadoğu halkları nezdinde artan popülaritesi, komşu ülkelere yönelik pro-aktif diplomasisi, 2011 yılından itibaren etkisini kaybetti. Bu da beraberinde Türk dış politikasında bir değişikliği beraberinde getirdi. Bu değişikliğin en berrak şekilde görüldüğü ülke Suriye olmuştur. Suriye örneği, Türkiye’nin Ortadoğu siyasetindeki konumunun ne aşamaya geldiğini bize göstermesi bakımından önemli olmuştur.

AK Parti hükümetleri döneminde Türkiye’nin Suriye’yle olan ilişkileri, “komşularla sıfır sorun politikası” bağlamında oldukça pürüzsüz bir şekilde cereyan etmişti. Arap Baharı’ndan sonra Suriye rejiminin gittikçe artan şiddet yanlısı politikaları, Türkiye’nin tepkisini çekmiştir. Daha sonra Suriye kriziyle beraber Türkiye’nin güvenliğini tehdit eden PYD’nin etkin olması, IŞİD’in Irak’tan sonra Suriye’de adını duyurması/ilerlemesi Türkiye’nin Suriye politikasının önündeki problemleri katmerleşmiştir.

Bu bölümde Türkiye’nin değişen Suriye politikasının dinamikleri ele alınacaktır. Nitekim kırılma noktası, Arap Baharı sonrası süreçte Suriye rejiminin Bahar’ın getirdiği değişim havasını reddetmesi olmuştur. Türkiye’nin AK Parti hükümetleri döneminde Suriye’ye yönelik pro-aktif politikası mutasyona uğramış, 2002-2015 arası dönemde Türkiye’nin Ortadoğu siyasetinin önemli ilkelerinden biri olan “yumuşak güç” siyaseti yerini “sert

güç”e bırakmıştır. Bu politikayı Suriye üzerinde görmek mümkün. Çünkü “realist” okumaya göre Türkiye Arap Baharı sonrası Suriye politikasında bölgesel güç olma yarışında artan güvenlik kaygıları karşısında sert güce²² tevessül etmiştir.

4.1. AK PARTİ DÖNEMİ TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASININ YAKIN TARİHÇESİ

AK Parti iktidara gelmeden önce Türkiye’nin Suriye’yle yaşadığı makro sorunlar çözüme kavuşmuştu. 1998-2002 arası dönemde Türkiye’nin Suriye’yle yaşamış olduğu su, terör ve Hatay sorununu Suriye, 2002 yılından itibaren Türkiye’yle olan ilişkilerinde gündeme getirmemişti. Suriye hükümeti daha çok Türkiye’yle siyasi ve ekonomik ilişkilerin artmasından yana bir tutum benimsemişti. Suriye’nin bu yakınlaşmasını bölgesel birtakım dinamikler belirlemiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD’nin Irak ve Afganistan işgali, bölge devletleri üzerindeki baskısı, Türkiye’yi etkilemiştir. 1988 yılından itibaren iyileşen Türkiye-Suriye ilişkileri, Irak işgali sonrasında ABD’nin politikaları tesiri altında kalmıştı. Fakat ABD, Türkiye’nin Suriye’yle olan yakın ilişkilerine kendi lehine çekmenin bilincindeydi (Oran 2013, s. 413).

2002 yılından itibaren Türk dış politikasında yaşanan değişikliklerle beraber, daha önce “düşman” olarak algılanan Suriye bu dönemden itibaren Türkiye’nin Ortadoğu’ya açılımında merkezi bir ülke olarak yer almıştır. Suriye’nin ABD baskısı sonrasında bölgede kendini yalnız hissetmesi Türkiye’yle ilişki kurmasını sağlamıştır. Bu ilişki, 2000’li yıllar boyunca AK Parti hükümetleri döneminde giderek artmıştır.

Türkiye-Suriye ilişkilerinin dönüm noktası olarak Esed’in 2004 yılında Türkiye ziyareti gösterilebilir. Çünkü bu ziyaret bir ilk olma özelliğini taşıyordu. Hemen sonra ise Türkiye Başbakanı Şam’ı ziyaret etmişti (Balcı 2012, ss. 275-276). Her iki ülkenin karşılıklı ziyaretleri 2000’li yıllar boyunca ivme kazanan iyi ilişkilerin başlangıcını oluşturması bakımından önem taşıyordu. Bununla birlikte, 11 Eylül sonrası dönüşen Ortadoğu

²² AK Parti hükümetleri döneminde (2002-2011) Türkiye’nin Suriye politikaları daha çok “yumuşak güç” politikaları üzerine kuruluydu. “Yumuşak güç” politikaları, kültürel ve ekonomik iş birliğini içinde ihtiva etmiştir.

coğrafyasında Türkiye, Suriye için Batı'yla ilişkilerinde vasıta bir ülke, Suriye ise Türkiye'nin Ortadoğu'ya yöneliminde önemli bir müttefik olarak görülecekti.

“Komşularla sıfır sorun politikası”nın hayatiyet bulmasıyla Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikası görünüm değiştirmiştir. İki ülke arasında 2009 yılında Türkiye'nin daha önce Irak'la imzaladığı “Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Antlaşması”na muadil bir antlaşma imzalandı. Vize sorunu çözülmüş, iki ülke arasında ortak kabine toplantısı yapılmıştı (Zengin 2015, s. 220). Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Suriye'yle artan yaklaşmanın yaşandığı zamanı “Altın Çağ” olarak görmüştü.²³

İki ülke arasında yaklaşmayı sağlayan olguların başında PKK faktörü geliyordu. PKK'nın 1998 yılından itibaren Suriye toprağından çıkarılması, etkinliklerinin Suriye hükümetince sınırlandırılması, Türkiye'yi Suriye'ye yakınlaştırmıştı (Sönmezoğlu 2016, s. 578). 2005 yılında ise patlak veren “Hariri suikastı”nda Batılı ülkeler Suriye'yi sorumlu tutmuştu. Türkiye ise Suriye hükümetine destek vermiş, artan ekonomik ve siyasal iş birliğini devam ettirmeye çalışmıştı (Balcı 2012, s. 276).

2004 yılında Suriye ve Türkiye arasında imzalanan “Serbest Ticaret Antlaşması”nın 2007 yılında uygulanmasıyla iki ülke arasında ekonomik ve ticari anlamda bir canlılık yaşanmıştır. Suriye'yle artan/kesifleşen ilişkiler, Türkiye'nin Ortadoğu'daki prestijini, manevra alanını genişlettiği. Örneğin Türkiye, İsrail ile Suriye arasındaki yaşanan gerginliği sona erdirmek için “arabuluculuk” yapmıştı. İsrail'in 2008 yılında Gazze'yi yönelik gerçekleştirdiği saldırılar sonrasında Suriye görüşmelerden ayrılmış, Türkiye'nin “arabuluculuk” rolü ortadan kalkmıştı (Sönmezoğlu 2016, ss. 580-581).

2009 yılında ise Türkiye ile Suriye arasında “Savunma ve İşbirliği Antlaşması” imzalanmış, Esed'in İstanbul ziyareti esnasında Türkiye'yle elliye yakın iş birliği antlaşması imzalanmıştı. Daha sonra her iki ülke arasında ziyaretler artmıştı (Sönmezoğlu 2016, s. 583).

²³ HÜRRİYET, *Suriye ile vize anlaşması imzalanıyor*, 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/suriye-ile-vize-anlasmasi-imzalaniyor-12677699>, erişim tarihi: (01.02.2017).

4.2 ARAP BAHARI VE SURİYE

Suriye, uzun yıllar boyunca otoriter, Baasçı rejimle yönetilmiştir. Hafız Esed döneminden beri Suriye’de olağanüstü hâl hâkim olmuş, bireylerin hak ve özgürlükleri askıya alınmış, adeta her yönden baskıcı bir ortam/rejim içinde Suriye halkları hayatını idame etmişlerdir. 2000’li yıllarda Beşar Esed’in devlet başkanı olduğu Suriye’de rejimin otoriter yüzü aynen durmuştur. Bundan dolayı Ortadoğu’da cereyan eden Arap Baharı’nın Suriye’ye tesir etmesi mukadderdi. Çünkü Arap Baharı’nın ortaya çıkmasındaki gerekçeler, Suriye için de geçerliydi. 2010 yılında Tunus’ta meydana gelen olaylar, Arap coğrafyasına yayılmış, Tunus’ta, Mısır’da, Libya’da hükümet değişiklikleri yaşanmıştır. Tunus’ta yakılan ateş, 2011’in baharında Suriye’ye yayılmıştı.

Rejim karşıtı protestolar gerçekleştiğinde rejim, hadiseleri önemsemeyip, olanları dış güçlerin oyunu olarak nitelendirmişti. Protestoların giderek büyümesi karşısında Suriye rejimi, birtakım reformlar yapmıştı. Ama gerçekleştirilen bu reformlar, sorunu ortadan kaldırmayacaktı.

Suriye, Soğuk Savaş dönemi boyunca Ortadoğu siyasetinde merkezi bir yere sahip ülke konumundaydı. 2000’li yıllarda Esed döneminde Suriye, stratejik önemini muhafaza etmiştir. Esed’le beraber her ne kadar “yeni bir Suriye” doğmuş olsa da Esed, giderek babası Hafız Esad’ın otoriter politikalarını devam ettirmiştir. İsyan ateşinin Suriye’ye sıçramasıyla birlikte halk, demokratik birtakım taleplerde bulunmuş, rejimin bu talepler karşısındaki cevabı ise şiddet olmuştur. Artık kriz başlamıştı. Bir cenahta Suriye rejimi, diğer cenahta ise rejim karşıtları vardı. Suriye bundan sonra kanlı çatışmalara sahne olacaktı. Küresel aktörlerin ve bölge siyasetinde etkin olan ülkelerin Suriye krizine dahil olmasıyla birlikte sorun gittikçe giriftleşmiş, içinden çıkılmaz bir hale bürünmüştür.

2011 yılında Suriye’de patlak veren hadisler karşısında rejim, isyancıların haklı taleplerini değerlendireceğine yönelik açıklamalarda bulunmuştu. Bunun yanında Esed, babası Hafız Esad döneminden beri yürürlükte olan “olağanüstü hâl” uygulamasını sonlandıracağına yönelik açıklamalarda bulunmuştu. Esed’in artan talepler karşısındaki

tutumu verdiği sözleri tutmama yönünde olmuş, rejim karşıtı muhaliflerin Esed'in reformlarını eksik bulmasıyla beraber yaşanan kriz bir iç savaşa zemin hazırlamıştır.

Suriye'de giderek büyüyen sorun, çeşitli ülkelerin Suriye rejimine yönelik eleştirileri beraberinde getirmiştir. Esed'e yapılan tüm eleştirilere rağmen rejim, Suriye'de şiddet politikasını devam ettirmiştir. Artan şiddet olayları karşısında sivil direnişin başarıya ulaşmaması sonucunda, Suriye rejimine yönelik silahlı direniş başlamıştır. Bu silahlı direniş örgütleri muhtelifi. Radikal/fundamentalist oluşumların, terör örgütlerinin Suriye'deki savaşa dahil olmasıyla kriz bugün halen devam etmektedir.

Suriye sorunu, bugün halen çözüme kavuşturulmamış bir sorun olarak durmaktadır. Arap Baharı, Ortadoğu'nun demokratikleşmesi yönünde bir kırılma noktası olarak addedilmiştir. Bugün Suriye krizi örneğinde gördüğümüz gibi Arap Baharı'nın bir "kış"a döndüğünü görmekteyiz. Arap Baharı nereye evrileceği belli olmayan bir müphemliği içinde barındırıyordu. Nitekim Suriye'deki rejimin düşmeyişi, bunun bir göstergesidir. Suriye'de rejimin halka uyguladığı şiddet devam ettikçe yeni çatışma zeminleri oluşmuş, bölge dışındaki aktörleri arasında "vekâlet savaşları" yaşanmıştır.

4.3 SURİYE SORUNU VE TÜRKİYE'NİN DEĞİŞEN SURİYE SİYASETİ

Arap Baharı'nın başlangıcında Türkiye'nin küresel siyasetteki konumu oldukça güçlü olup Türkiye'nin dış politikası, dünyada başarılı görülüyordu. Batı ittifakını NATO'yla, AB'yle güçlendiren, İslam ve modernliği bir arada uyumlu bir şekilde yaşayan Türkiye, Arap Baharı sonrası Ortadoğu'da değişecek rejimler için ilham kaynağı olmuştu.²⁴2015 yılına geldiğimizde ise Türkiye Ortadoğu'daki "model ülke" olma vasfını kaybetmiş, müttefikleriyle ihtilaflar yaşamış, Ortadoğu siyasetinde sözünün geçtiği bir ülke olmaktan çıkmıştır. Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkiler, Türkiye'nin izlemiş olduğu "komşularla sıfır sorun politikası" bu yıllarda devam etmekle beraber, eleştirilerin ekseriyeti Suriye

²⁴ Özel, S., *Suriye'yi ve sahada değişen şartları yanlış okumak*, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeyi-ve-sahada-degis-en-sartlari-yanlis-okumak>, erişim tarihi: (13.02.2017)

üzerinden yapılmıştır. Türkiye yalnızdı, ama halen Ortadoğu’da kendini “değerli”²⁵ olarak görüyordu.

2011 yılının başlarında Ortadoğu’da zuhur eden Arap Baharı’nın Suriye’ye sıçramasıyla Suriye rejiminin halka yönelik uyguladığı şiddet karşısında Türkiye’nin Suriye’yle arası bozulmaya başlamıştı. Türkiye’nin Suriye hükümetinden halkın istekleri doğrultusunda hareket etmesini, reformları hayata geçirmesini yönünde çağrıda bulunmuştur. Esed, bu çağrılarını dinlememişti. Halkın demokratik taleplerini bastırmaya devam etmişti. Yaklaşık 11 yılı bulan dostane ilişkiler sona erip, Suriye rejiminin artan şiddeti karşısında Türkiye’nin Suriye rejimine yönelik tutumu sertleşmişti (Arı 2012, s. 228).

Arap Baharı Suriye’de etkisini gösterince Türkiye yüzünü bu ülkeye çevirmişti. Türkiye’nin Suriye rejiminden beklentileri vardı. Hama katliamından sonra Türkiye, Suriye rejimine karşı olmaya başladı. Daha sonraki yıllarda Türkiye, Esed rejiminin devrilmesi konusunda bir politika izlemiş, yerine Müslüman Kardeşlerin ağırlıkta olduğu bir rejimin kurulmasından yana olmuştu. Bundan dolayı Türkiye, İslamcı hareketlerle ilişki kurmada herhangi bir beis görmemişti. Ancak bugüne geldiğimizde ne rejim düşmüş ne de Türkiye’nin Suriye üzerinde tasavvur ettiği politikalar gerçekleşmiştir.²⁶

2011 yılının mart ayında Suriye’de rejime yönelik artan protestolar ve Türkiye’nin tutumu, iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Bu durum, geçmiş dönemde iki ülke arasında yaşanan “iyi ilişkiler”i geride bırakacaktı. İsyanların vuku bulduğu ilk zamanlardan beri Türkiye’nin Suriye politikası “realist” bir çizgide değildi. Aksine, 2012 yılının haziran ayına kadar Türkiye’nin Suriye’ye yönelik politikası, rejimi ikna etme yönünde olmuştur. 2012 yılından itibaren ise Türkiye, ikna politikasından vazgeçip, rol almaya başlamıştır (Çağlar 2012, s.45).

²⁵ Hürriyet, *Dış politikada “değerli yalnızlık” dönemi*, 2013, <http://www.hurriyet.com.tr/dis-politikada-degerli-yalnizlik-donemi-24553602>, erişim tarihi: (29.01.2017)

²⁶ Özel, S., *Suriye’yi ve sahada değişen şartları yanlış okumak*, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeyi-ve-sahada-degis-en-sartlari-yanlis-okumak>, erişim tarihi: (30.01.2017)

Artık Türkiye'nin Suriye politikası radikal bir şekilde değişmişti. Türkiye, 2011 yılında Esed karşıtı bir oluşum olan "Suriye Ulusal Konseyi"nin İstanbul'da toplanmasına, Arap Birliği'nin Suriye'ye yönelik ambargo uygulanması kararına, Suriye rejimine yönelik ekonomik önlemlere destek vermişti. Türkiye'nin Suriye karşıtı bu siyaseti, bir ülkenin iç işlerine müdahil olduğunun bir göstergesiydi (Sönmezoğlu 2016, s. 582). Türkiye, Suriye meselesini artık bir "iç mesele" olarak görecekti.²⁷ Sorunun bu şekilde algılanması, bir anlamda Türkiye'nin Suriye meselesine müdahil olduğunun bir göstergesiydi (Çağlar 2012, s. 45). Bu düşünceden hareketle Türkiye, Suriye rejimine karşıt olan muhalif grupları destekleyecekti. Batılı medya organlarında bu durumla ilgili yayınlar yapılmıştı.

Türkiye'nin Suriye karşıtı politikası gittikçe artmıştı. 2012 yılında Suudi Arabistan ve Katar'ın doğrudan, ABD'nin ise zımnen desteklediği "Hür Suriye Ordusu"na mensup üyelerin Türkiye'de eğitim aldıklarına dair haberler tedavüldeydi. Artık Suriye krizi oldukça giriftleşmeye, kötücül bir hale bürünecekti. Türkiye ise Suriye girdabının içine girmeye başlamıştı.

2013 yılında Rusya'da düzenlenen G-20 zirvesinde Türkiye Suriye'de yaşanan iç savaşın nihayete erdirilmesi için uluslararası müdahaleye yönelik görüşü desteklemiştir.²⁸ Zirvede Suriye'de yaşanan durumun gittikçe kötüleştiği dillendirilse de yaşanan krize yönelik somut birtakım önlemler alınmamıştı (Sönmezoğlu 2016, s. 584).

Türkiye'nin değişen Suriye politikasına önemli derecede etki eden olguların başında PYD geliyordu. Suriye'nin kuzeyinde kantonlar şeklinde özerkliğini kuran PYD, Suriye topraklarında hâkimiyet mücadelesine girmesi, manevra alanı kazanması Ankara'yı kaygılandırmıştı. Türkiye'nin PYD'ye yönelik endişesi, Suriye'nin kuzeyinde özerk

²⁷ AMERİKA'NIN SESİ, *Erdoğan: "Suriye İç Meselemiz, Gereğini Yapmak Durumundayız"*, <http://www.amerikaninsesi.com/a/erdogan-suriye-ic-meselemiz-geregini-yapmak-durumundayiz-127078293/898713.html>, erişim tarihi: (01.02.2017)

²⁸ TÜRKİYE GAZETESİ, *G20 zirvesinde neler konuşuldu*, 2013, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/72482.aspx>, erişim tarihi: (02.02.2017)

bölge kurması olasılığıydı.²⁹ PYD'nin Suriye'de gittikçe etkinliğini arttırması, IŞİD ile mücadelesinde Batı'nın özellikle Amerika'nın desteğini alması Türkiye'nin Suriye politikasında Batı'yla sağlıklı gitmeyen ilişkilere sebebiyet vermişti. Aslına bakarsak Türkiye'nin Suriye politikasında Esed karşıtlığı daha önce asal bir konuyken, PYD'nin Suriye'de manevra alanını genişletmesi, Türkiye'nin güney sınırında uzun bir kuşak oluşturma olasılığı, PYD'yi Türkiye'nin Suriye politikasında öncelikli/ciddi bir konu haline getirmiştir. Artık Türk dış politikasının Suriye dosyasında PYD'yi sıklıkla duyar hale gelecektik. Çünkü PYD, Türkiye'nin bir iç mesele olmakla beraber artık uluslararası bir sorun haline gelen PKK'nın Suriye'deki uzantısıydı. PKK sorunu ise tarihten güncel Türkiye'nin uğraştığı makro bir sorun olmuştur. Bundan sonra Türkiye'nin Suriye politikasında uğraşmak durumunda kaldığı sorunlar artmıştır.

2015 yılının sonlarına doğru rejime bağlı güvenlik güçlerinin sayıca azalması sonucunda Suriye'yle zinde ilişkileri olan Rusya, rejime destek verip Suriye meselesine aktif rol oynamaya başlamıştır.³⁰ Daha sonra Rusya ile Türkiye arasında gergin ilişkilere zemin hazırlayan “uçak krizi” olayı Türk- Rus ilişkilerinin kötüleşmesine gerekçe olmuştu.³¹ Rusya'nın Suriye sorununa dahil olması, Türkiye'nin öne sürdüğü “uçuşa yasak bölge” argümanının gerçekleşmeyişi beraberinde AK Parti'nin Ortadoğu politikalarındaki başarısızlığına dair eleştirileri getirmişti. Rusya'yla yaşanan sorun, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik manevra alanını, kendi başına hareket etmesini ciddi anlamda engellemiştir. Daha sonra, 2016 yılında iyileşen Türk-Rus ilişkileri, Türkiye'nin Suriye rejimine yönelik sert politikalarını yumuşatacaktı. 2015 yılına geldiğimizde Suriye krizi hem bölgesel hem de sebep olduğu mülteci sorunundan dolayı küresel bir sorun olarak hala çözümü beklemektedir.

²⁹ AMERİKANIN SESİ, *Türkiye'nin PYD Endişeleri*, <http://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-nin-pyd-endiseleri/2830314.html>, erişim tarihi: (03.02.2017)

³⁰ SABAH, *Rusya Neden Suriye Rejimini Destekliyor?*, 2011, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/10/15/rusya-neden-suriye-yonetimini-destekliyor>, erişim tarihi: (03.02.2017)

³¹ SABAH, *10 Soruda Uçak Krizi Sonrası Türk-Rus İlişkileri*, 2016, <http://www.sabah.com.tr/fotohaber/gundem/10-sorudaucak-krizi-sonrasi-turkiye-rusya-iliskileri>, erişim tarihi: (04.02.2017)

4.3.1 Türkiye Suriye Politikasında Neden “Hard Power” (Sert Güç) Politikasını Benimsedi?

Suriye krizinin büyümesi, küresel ve bölgesel aktörlerin Suriye meselesine dahil olması, PYD faktörünün Türkiye'nin sınır güvenliğini tehdit edecek bir mahiyet kazanması, Şii İran'ın “ideolojik” olarak Suriye rejimine yakınlaşması, küresel güçlerin Suriye meselesine dahil olmaları, Arap baharı sonrası Ortadoğu'da “yalnızlaşan” Türkiye'yi bölgesel mücadelede farklı bir politika izlemesine neden olmuştur. Bu politika kendini Suriye'de göstermiştir. Türkiye'nin Suriye'de yürütülen vekâlet savaşında, tamamen kendini tecrit etmemesinden ve güvenliğinden dolayı “realist politikalar”³² izlemiştir. Kimilerine göre Türkiye'nin Suriye'ye yönelik giderek artan sert politikaları/söylemleri bir ülkenin iç işlerine müdahale olarak görülürken, kimilerine göreyse Türkiye güvenlik risklerinden dolayı Suriye konusunda politikalarını “realist politika” anlayışına matuf bir şekilde uygulamak zorunda kalmıştır.

“Realist Okuma” Türkiye'nin Suriye politikasında doğru strateji benimsediğini söyler. Nitekim Realist teoriye göre, devletin güvenliği, çıkarları ve gücü önceliklidir.³³ AK Parti hükümetleri döneminde “liberal” değerlerle yumuşak güç politikasını Ortadoğu'da uygulayan Türkiye, bu politikayı Arap Baharı sonrası tedricen terk etmiştir. Türkiye'nin dış politikadaki bu değişimi, daha çok olası güvenlik risklerinden kaynaklanmaktaydı. Suriye krizinin büyümesiyle birlikte birtakım dış güçlerin soruna müdahil olmasıyla Türkiye, bölgesel mücadelede jeopolitik rekabetten dolayı yeni aktörlerle karşı karşıya

³² AK Parti hükümetleri döneminde (2002-2011) Türkiye'nin Ortadoğu politikasında liberal değerlerin ön plana çıktığını görürüz. Bir anlamda AK Parti'nin (2002-2011) idealist bir Ortadoğu politikası izlediğini ve bu politikayı, Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerinde, özellikle Suriye'ye yönelik izlediği politikalarda görebiliriz. “İdealist politika”dan kasıt, mezhepler üstü bir siyasetin izlenmesi, ekonomik ve kültürel iş birliğinin/entegrasyonun sağlanması, Ortadoğu'da istikrarın, barışın sağlanmasına yönelik izlenen politikalarla bölge ülkeleriyle aktif ilişkilerin geliştirilmesidir. 2011 yılına kadar AK Parti'nin Ortadoğu politikası, idealist ilkeler doğrultusunda gerçekleşmiştir. AK Parti'nin Ortadoğu'daki imajı, izlediği idealist politikalardan dolayı giderek artmıştı. Arap Baharı sonrası süreçte ise Türkiye, özellikle Suriye meselesinden kaynaklan problemlerden ve sınır güvenliğine yönelik kaygılarından dolayı “realist” bir politika izlemiştir. Türkiye'nin Ortadoğu politikasının realist bir çizgeye kaymasında, Suriye meselesinde birtakım güçlerin/devletlerin müdahil olması ve Suriye'de sürdürülen vekâlet savaşları etkili olmuştur. Türkiye'nin Suriye meselesini “bir iç mesele” olarak görmesi, soruna müdahil olduğunun bir emaresiydi. Giderek giriftleşen Suriye sorunun ürettiği problematikler, özellikle Suriye'yle sınır komşusu olan Türkiye'yi güvenlik yönünden etkilemiştir. Türkiye'nin Suriye'den kaynaklanan güvenlik tehditleri karşısında “devlet” çıkarını gözeten “hard power”(sert güç) politikalarına ağırlık vermiştir.

³³ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Arı 2013, ss. 137-181)

kalmıştır. Rusya ve İran etkisinin Suriye üzerinde giderek artması sonucunda Türkiye Suriye politikasında tek başına hareket etme kabiliyetini yitirmiştir. Suriye sorununda tarafların sayısının giderek artması, Türkiye'nin politika üretmesinin yolunu daraltmıştır. Bununla birlikte, PYD'nin Suriye topraklarında güçlenmesi, hâkimiyet alanını genişletmesi Ankara'nın Suriye politikasında güç ve askeri odaklı politikalar izlemesine gerekçe olmuştur. Çünkü PYD'nin Türkiye'nin güney sınırının tamamına yakın topraklarda varlık göstermesi, Türkiye tarafından makro bir tehdit olarak algılanacaktı. Bugün günümüzde PYD sorunu Türkiye'nin Suriye politikasında öncelikli bir konu olarak durup aktüelliğini korumaktadır.

Arap Baharı Suriye'ye sirayet ettiğinde Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikası, Esad rejimiyle müzakereden yanaydı. 2011 yılından itibaren Suriye krizinin giderek büyümesiyle Türkiye, Suriye rejimi karşıtı muhalif oluşumları desteklemiştir. IŞİD'in Türkiye'de eylemler gerçekleştirmesi, başta ABD olmak üzere koalisyon güçlerinin IŞİD'le mücadelede Türkiye'ye aktif destek vermemesi, Türkiye'nin PYD'yle savaşında özellikle ABD'nin PYD yanlısı bir politika izlemesi, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik daha sert politikalar izlemesine zemin hazırlamıştır. Türkiye, müdahale tasarısında siyasi, ekonomik ve askeri hedefler belirlemiştir. Askeri hedeflerin başında, IŞİD'in Suriye topraklarından temizlenmesi, PYD'nin ilerleyişinin durdurulması/hâkimiyet alanının daraltılması gelmiştir. Siyasi hedeflerin başında ise, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması olmuştur. Böyle bir hedefin belirlenmesinde PYD'nin Suriye'de bir "Kürt" devleti kurması olasılığı olmuştur.³⁴

Suriye'den kaynaklanan tehditler, PYD'nin güçlenmesi, IŞİD faktörünün Türkiye için giderek ciddi bir tehdit haline gelmesi, Suriye rejiminin sivil halka karşı uyguladığı tedhiş politikası, mülteci sorunsalı, sınır ihlalleri gibi durumlar, Türkiye'nin Suriye'ye askeri müdahale etme kararını beraberinde getirmiştir.³⁵

³⁴ Tarakçı, N., *Türkiye'nin Suriye'ye Askeri Müdahalesi*, 2016, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/32924/turkiyenin_suriyeye_askeri_mudahalesi, erişim tarihi: 10.02.2017)

³⁵ CNNTÜRK, *Telegraph: "Türkiye Suriye'de Askeri Müdahaleye Hazırlanıyor"*, 2015, <http://www.cnnturk.com/dunya/telegraph-turkiye-suriyede-askeri-mudahaleye-hazirlaniyor>, erişim tarihi: (11.02.2017)

Türkiye, Suriye sınırları içinde mülteciler için güvenli bir bölge oluşturma taraftarıydı. Bundan dolayı Türkiye, Suriye'ye yönelik askeri müdahaleye yanaşmıştı. Suriye'ye yönelik askeri müdahale çağrısına, Suudi Arabistan ve Katar destek vermişti (Fuller 2016, s.253). Askeri müdahale kararı, bir tasarıdan öteye geçemeyecekti.

4.3.2 Türkiye Mezhepler üstü Siyasetini Terk mi Ediyor?

AK Parti'nin hem iç siyasette hem de dış siyasette mezhepler üstü politik çizgisini uzun bir dönem koruduğunu söyleyebiliriz. Arap Baharı sonrası giderek “realist” bir çizgiye kayan Türkiye'nin Ortadoğu politikası, mezhepçilikle eleştirilmişti. 2002-2015 yılları arası Türkiye'nin Ortadoğu politikalarına genel olarak baktığımızda Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerinde Sünni politikalardan uzak, daha çok kültürel, ekonomik ilişkilerin ön planda olduğu politikalar izlediğini görürüz. Arap Baharı sonrası döneme kadar Suriye rejimiyle Sünni Türkiye'nin ilişkilerinin yüksek bir seviyede olmasını örnek gösterebiliriz.

AK Parti hükümetleri döneminde başarılı bir şekilde yürütülen “komşularla sıfır sorun politikası”, Arap Baharı sonrası giderek büyüyen Suriye krizinde etkisini görece kaybetmiştir. Ama bunu tüm bölge ülkelerine teşmil etmemiz/yaymamız mümkün değildir. Suriye krizinin etrafında rejim yanlıları ve karşıtları şeklinde ortaya çıkan manzarada Türkiye'nin Sünni Arap ülkeleriyle aynı safta yer alması, İran'la, Irak'la Suriye krizi üzerinden yaşanan sorunlar, Türkiye'nin Suriye'ye askeri müdahale kararını destekleyen Suudi Arabistan ve Katar'a yakınlaşması, beraberinde “Türkiye mezhepler üstü siyasetini terk mi ediyor?” sorusunu gündeme getirmiştir. Türkiye'nin Suriye meselesinde mezhep siyaseti izleyip izlemem konusunda muhtelif görüşler var:

Uluslararası ilişkiler uzmanı, gazeteci-yazar Soli Özel'e göre:

En vahimi, çok kısa sürede Suriye'nin iç işi olmaktan çıkarak bölgesel bir güç hesaplaşmasının parçası haline gelen çatışmalarda aldığı tavır ve kullandığı söylemle mezhepler üstü dış politika anlayışını terk etti. Suudi Arabistan ile yakınlaşması,

*içeride Suriye siyasetiyle ilgili olarak kullanılan dildeki mezhep vurgusu Türkiye'yi mezhep ayrışmasının içine çekti.*³⁶

Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları Başkanı Veysel Ayhan'a göre:

*2010'dan itibaren Irak'taki seçimlerle beraber Sünni bir politikaya kayıldı ve Suriye'de bu Sünni politika derinleşti. Yoksa daha önce Sünni bir politika izlenmedi. Tam tersine Başbakan Şiilerle ilişki kurmak için önemli adımlar attı, Şiilerin camilerini ziyaret etti. Ama sonra, bölgede Sünni gruplarla ve özellikle Müslüman Kardeşler ayağı üzerinden politikaya kalkıştı ve büyük bir hata yaptık. Bugün bırakın bölgede düzen kurmayı ve merkez ülke olmayı, biz artık bölgede çekim merkezi olmaktan da çıkıyoruz. Şiiler için artık çekim merkezi değiliz. Aksine onların varlığını tehdit eden bir dış politika izliyoruz. Batı kamuoyu da Suriye'deki İslami rejimden korkmaya başladı bugün.*³⁷

Her ne kadar birtakım araştırmacılar/uzmanlar Türkiye'nin Suriye politikasında mezhepçi bir siyaset izlediğini öne sürseler de bunun yanında bu savları çürütecek argümanlar var. Örneğin Türkiye Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'a göre:

*Türkiye Suriye, Başbakan Erdoğan Beşar Esad ile iyi ilişkiler geliştirdi. İki ülke arasında vizeler kaldırıldı, anlaşmalar yapıldı vs. Bu olumlu gelişmelerde Türkiye'nin Sünni, Esad rejiminin Alevi-Nusayri olması nasıl bir rol oynamadıysa, Türkiye'nin rejimle ilişkisini kesmesinde de mezhebi mülahazalar bir rol oynamamıştır. Zira Suriye'deki olayların başladığı Mart 2011 tarihinden itibaren Hükümet Beşar Esad yönetimini barışçıl değişime ve diyaloga ikna etmek için tam yedi ay çaba gösterdi. Fakat bu girişimler sonuç vermeyince ve ölü sayısı her gün arttıkça, Hükümet yollarını ayırmak zorunda kaldı. Bu kararın alınmasının sebebi Esad'ın Alevi-Nusayri olması değil, halkına karşı giriştiği baskı, zulüm ve öldürme politikasıdır.*³⁸

AK Parti'nin Ortadoğu'da mezhepçi bir politika izlediğine yönelik kesin bir yargıda bulunmamız hatalı olur. Nitekim AK Parti'nin kurucu başkanı R. Tayyip Erdoğan'ın mezhepçilikle ilgili görüşleri, bir anlamda AK Parti'nin görüşünü aksetmektedir:

Mezhepçilik şu anda İslam dünyasını paramparça ediyor. Ümmeti paramparça ediyor. Bunu bizzat yaşıyoruz. Şu anda Irak'ta, Suriye'de, Yemen'de bunu görüyoruz. Ve acımasızca şu anda Müslüman Müslümanı öldürüyor. Sadece mezhebi farklılık. Bizzat siyasetçi olarak bunu konuşuyorum: Bizim Sünnilik diye bir dinimiz yoktur. Bizim Şia diye bir dinimiz yoktur. Bizim İslam diye bir dinimiz vardır, bunu böyle

³⁶ Özel, S., *Suriye'yi ve sahada değişen şartları yanlış okumak*, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeyi-ve-sahada-degisen-sartlari-yanlis-okumak>, erişim tarihi: (15.02.2017)

³⁷ T24, 2012, <http://t24.com.tr/haber/veysel-ayhan-turkiye-mudahale-ederse-bu-turk-kurt-savasina-donusur,209589>, erişim tarihi: (13.02.2017)

³⁸ Kalın, İ., *Türkiye mezhepçi bir dış politika mı izliyor?*, 2012, <http://www.star.com.tr/acikgorus/turkiye-mezhepci-bir-dis-politika-mi-izliyor-haber-662256/>, erişim tarihi: (14.02.2017)

bilmemiz lazım. Bu ışıktan uzaklaştığımız her an, daha çok acıya, zillete maruz kalacağımızdan hiç kimsenin şüphesi olmasın.

Tüm bu görüşlerden hareketle vardığımız kanı, Türkiye'nin Suriye meselesinde mezhepçi bir siyaset izlediğine yönelik kesin bir yargıda bulunmanın mümkün olmadığıdır. Türkiye'nin Sünni ülkelerle birlikte Suriye karşıtı bir blokta yer alması, mezhepçilikten ziyade tamamen realist birtakım politikaların elzem kıldığı konjoktürel birtakım gelişmelerden kaynaklanmıştır. Türkiye'nin halen Ortadoğu'da mezheplerüstü bir politikayı benimsemesi, içinde Şii nüfusun kalabalık olduğu Irak'ın siyasal birliğinin sağlanmasından yana bir tutum sergilemesi, Türkiye'nin mezhepler üstü siyasetinin devam ettiğinin bir göstergesi olmuştur.

5.SONUÇ

Bu çalışmamda, Türkiye'nin Ortadoğu politikası bağlamında 2002-2015 yılları arasında AK Parti'nin Ortadoğu politikalarında yaşanan değişim, "Suriye" örneği üzerinde ele alınmıştır. Suriye örneğini seçmemdeki gerekçe, AK Parti dönemi Türkiye'nin Ortadoğu politikalarındaki yaşanan değişimi yansıtması bakımından önemli bir ülke teşkil etmesidir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan 2000'li yıllara kadar Türkiye'nin Ortadoğu politikası "süreklilik ve değişim" arz edip, Ortadoğu coğrafyası, Türkiye'nin uzak kaldığı bir coğrafya olmuştur. Dönem dönem Batı'yla yaşanan gerginlikler yüzünden alternatif bir politika arayışı olarak Türkiye yüzünü Ortadoğu'ya dönmüş olsa da Türkiye'nin genel olarak 2000'li yıllara kadar Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkileri genel olarak pasif kalmıştır.

AK Parti'nin iktidara gelmesiyle ve daha sonra devam edecek olan AK Parti iktidarları döneminde Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkileri aktif olmuştur. 2002-2011 yılları arasında Türkiye'nin Ortadoğu'daki görünürlüğü giderek artmış, Türkiye'nin Ortadoğu'daki imajı güçlenmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'daki artan görünürlüğünü Suriye'yle olan ilişkilerde berrak bir şekilde görmek mümkün. AK Parti'nin üçüncü döneminin sonuna kadar(2015) Türkiye'nin Suriye'yle olan ilişkileri adeta altın yıllarını yaşamıştır. Arap Baharı'nın Suriye'ye sirayet etmesiyle beraber Suriye rejiminin Suriye'de halkın giderek artan demokratik taleplerine karşı şiddete yönelik izlemiş olduğu siyaset, Türkiye tarafından eleştirilmiştir. 2010-2012 yılları arasında Türkiye'nin Suriye rejimine yönelik politikası daha çok Suriye rejimini ikna etmek olmuştur. Suriye'de rejimin giderek sert politikalara teşebbüs etmesi, Suriye'de terör estirmesi karşısında Türkiye'nin 2012 yılından itibaren Suriye politikası değişmiştir. 2012 yılından itibaren ise Türkiye'nin Esed karşıtı politikası giderek artmaya başlamıştır.

2002-2011 yılları arasında AK Parti'nin Ortadoğu politikası, daha çok liberal değerler üzerine idealist politikalardan müteşekkildi. Bu politikaların temelinde "komşularla sıfır sorun ilişkiler, demokrasi, insan hakları, mezhepler üstü siyaset, bölge ülkeleriyle olan

ekonomik ilişkiler yatıyordu. AK Parti'nin Arap Baharı sonrası sürece kadar Ortadoğu'da izlemiş olduğu idealist politikalar, Türkiye'nin bölge ülkeleri indinde imajını arttırmıştı. Türkiye, bölge halklarının nezdinde model alınması gereken bir ülke konumuna gelmişti. Tüm bu değişimin berrak bir şekilde görüldüğü ülke, Suriye olmuştur.

Arap Baharı'na kadar Türkiye'nin Suriye'yle olan dostane ilişkileri daha sonra bozulmuştur. Türkiye'nin Arap Baharı bölge halklarının demokratik taleplerinden yana olan politikası, Suriye rejimi tarafından kabul görmemişti. Suriye rejiminin uyguladığı şiddet politikaları sonucunda Suriye'nin istikrarsızlaşan bir ülke konumu haline gelmesi, birden çok örgütün (rejim yanlısı ve rejim karşıtı) Suriye'de hâkimiyet mücadelesi içine girmesi, IŞİD'in Suriye'deki yayılmacılığı, PYD'nin Suriye'de topraklarını genişletmesi sonucunda Türkiye'nin güvenliğini tehdit eder hale gelmesi gibi durumlar ortaya "Suriye sorunu"nu çıkarmıştır. Suriye meselesi, artık bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp, küresel bir sorun olmuştur.

Suriye rejiminin benimsemiş olduğu şiddet politikalarından dolayı Suriye'nin giderek istikrarsızlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan sorunlar, Suriye'nin en uzun sınır komşusu olan Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmiştir. Türkiye'nin Suriye krizinin etkilerini giderek hissetmesi sonucunda Suriye politikasında bir değişikliğe gitmiş, daha çok müdahil olmaya başlamış, Suriye meselesini bir "iç mesele" olarak görmüştür. 2012-2015 yılları arasında Türkiye'nin Suriye siyaseti giderek sertleşmiş, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik kara harekâtını düşünmesi raddesine gelmiştir. Bu yıllar arasında PYD'nin Suriye'deki hâkimiyet alanlarını genişletmesi, IŞİD'in Suriye'deki yayılmacılığı, Suriye üzerinde sürdürülen vekâlet savaşları ve bu meselede tarafların çeşitliliği gibi durumlar/olgular karşısında Türkiye, 2002-2011 yılları arasında "yumuşak güç" politikaları bağlamında Suriye'ye yönelik izlemiş olduğu idealist politikaları terk etmiş, yerine "sert politikalar" izlemiştir. Türkiye'nin Esed karşıtı politikası, AK Parti'nin üçüncü döneminin sonuna kadar (2015) devam etmiştir.

2011-2015 yılları arasında Suriye rejimine yönelik Türkiye'nin izlemiş olduğu politikalar, hem yurt içinde hem yurtdışında eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin odağında Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikasında müdahaleciliğe kayan politikası ve mezhepçi

bir siyaset izlediğine yönelik görüşler yer almıştır. Çalışmamın bütününe baktığımızda, 2000’li yıllara kadar Türkiye’nin Ortadoğu politikaları genelde müdahalecilikten uzak bir seyir izlediğini, 2000’li yıllarda ise Türkiye’nin Ortadoğu ülkeleriyle aktif ilişkiler kurduğunu, Ortadoğu’da cereyan eden politik gelişmelerde “aktif bir aktör” olarak yer aldığını görürüz. 2011 sonrası süreçte ise Türkiye’nin özellikle Suriye meselesinin doğurduğu sorunlardan kaynaklı birtakım gerekçelerle Ortadoğu siyasetine müdahil olan bir aktör olarak ortaya çıkar. Bu müdahil olma durumu, bazen “sert politikalar”la gerçekleşir. Bunun yanında, Türkiye’nin idealist politikalardan topyekûn bir şekilde koptuğuna dair bir yargıda bulunmamız hatalı olur. Nitekim Türkiye’nin halen Ortadoğu halklarının barışından yana bir tavır sergilemesi, mezhepler üstü bir siyasetten yana bir söylemi benimsemesi güçlü bir göstergedir.

Suriye sorunu; bugün çözüme kavuş(ul)mamış, geleceği muğlâk bir sorun olarak durmaktadır. Suriye topraklarında birden çok aktörün yer aldığı vekâlet savaşları sürmekle birlikte, Türkiye’nin rejim karşıtı politikası halen aktüelliğini korumaktadır. Türkiye’nin artan güvenlik endişelerinden dolayı Suriye siyasetinde bir değişikliğe gitmesini, realist politikalar izlemesini meşru görebiliriz. Çünkü Suriye sorununun ortaya çıkardığı problematikler, Türkiye’nin güvenlik kaygılarını arttırmıştır.

Sonuç olarak; AK Parti dönemi Türkiye’nin Suriye politikası (2002-2015), AK Parti dönemi Türkiye’nin Ortadoğu politikalarındaki değişimi göstermesi bakımından bir örnek teşkil etmiştir. Türkiye’nin Arap Baharı sonrası süreçte değişen Ortadoğu siyasetini Suriye üzerinden okumak, 2000 sonrası Türkiye’nin Ortadoğu politikalarını anlamamız bakımından önem arz etmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akıllı, E., 2016. *Türkiye'de Devlet Kimliği ve Dış Politika*, İstanbul: Nobel Kitap
- Arı, T., 2012. *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Bursa: MKM Yayınları
- Arı, T., 2013. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Bursa: MKM Yayınları
- Armaoğlu, F., 2010. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, İstanbul: Alkım Yayınları
- Bağcı, H., 2001. *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Ankara: METU Press
- Balcı, A., 2013. *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, İstanbul: Etkileşim Yayınları
- Chomsky, N., 2004. *11 Eylül ve Sonrası Dünya Nereye Gidiyor?* İstanbul: Aram Yayınları
- Çetinsaya, G., 2008. *Ortadoğu ile İlişkiler*. Haydar Çakmak (Drl). Ankara: Platin Yayınları
- Fuller, G., 2016. *Arap Baharı ve Türkiye*, İstanbul: Eksi Kitaplar
- Gönlübol, M. ve Sar, C., 1997. *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları
- Gönlübol, M., Ülman, A. Haluk., Bilge, A. Suat. Ve Sezer, Duygu., 2014. *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Gözen, R., 2006. *Türk Dış Politikasında Vizyon ve Revizyon*. Zeynep Dağı (Drl). Ankara: Orion Yayınevi
- Gözen, R., 2009. *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası*, Ankara: Palme Yayıncılık
- Kürkçüoğlu, Ö., 2010. *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası*, Ankara: Barış Kitap
- Oran, B., 2009. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1930*, İstanbul: İletişim Yayınları

- Oran, B., 2013. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı 'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 3: 2001-2012*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Öke, Kemal M., 2002. *Musul-Kürdistan Sorunu (1918-1926)*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları
- Pehlivanlı, H., Sarımay, Y., ve Yıldırım, H., 2001. *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*, Ankara: Asam Yayınları
- Sander, O., 2006. *Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul: İmge Kitabevi
- Sandıklı, A., 2008. *Atatürk'ün Dış Politika Stratejisi ve Avrupa Birliği*, İstanbul: BETA Yayınları
- Sönmezoğlu, F., 2012. *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları
- Sönmezoğlu, F., 2006. *II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları
- Sönmezoğlu, F., 2016. *Son Yillarda Türk Dış Politikası*”, İstanbul: Der Yayınları
- Taşpınar, Ö., ve Gordon, Philip H., 2009. *türkiye'yi Kazanmak TÜRKİYE BATI İÇİN NEDEN VAZGEÇİLMEZ*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Tuğal, C., 2016. *Türk Modelinin Çöküşü Arap Ayaklanmaları İslami Liberalizmi Nasıl Yıktı?* İstanbul: Agora Kitaplığı
- Yeşilyurt, N., ve Akdevelioğlu, A., 2013. *AKP Döneminde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası*. İlhan Uzgel ve Bülent Duru (Drl). Ankara: Phoenix Yayınevi
- Zürcher, J.Z., 2015. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları

Diğer Yayınlar

- Bağcı, H ve Sinkaya, B., 2006. “*Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: AK Parti'nin Perspektifi*”, *Akademik ORTADOĞU*, Cilt:1, Sayı: 1 ss.20-36
- Balcı, A ve Yeşiltaş, M., 2011. “*Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita*”, *Bilgi Dergisi*, Cilt: 23 Sayı: 23, ss.9-34
- Başkan, B., 2011. “*Buazizi'nin Yaktığı Ateş: 21. Yüzyılın Başında Arap İsyanları*”, *AkademikORTADOĞU*, Cilt:6, Sayı: 1, ss.1-22
- Çağlar, B., 2012. “*Türkiye'nin Suriye Politikası: Yeni-Klasik Realist Bir Bakış*”, *OrtadoğuAnaliz*, Cilt: 4, Sayı: 47, s.45
- Çelik, H.A., 2015. “*Buazizi'den Rabia'ya, Trablus'tan Şam'a Arap Baharı'nın Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme*” *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2 ss.34-53
- Çınar, U., (2016). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Filistin-İsrail Siyaseti ve İsrail'in Tanınması. Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Bahçeşehir Üniversitesi SBE
- Deniz, T., 2012. “*Mekansal Paylaşım Açısından Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye*”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 26, s.157-158
- Demir, Y., 2009. “*1960-1980 Dönemi Türk- Arap Ekonomik İlişkileri*”, *ÇTTAD*, Cilt:VIII, Sayı:18-19, ss.209-227
- Duman, S., 2005. “*Ortadoğu Krizleri ve Türkiye*”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 35-36 ss. 313-332
- Duran, H., ve Özdemir, Ç., 2012. “*Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı*”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:7, Sayı:2 ss.181-198
- Eker, A., ve Kılınç, U., 1988. *Dış Politikada Gelişmeler ve Türk Dış Politika Perspektifleri. Yeni Türkiye* (23-24), ss. 1327-1338
- Erdem, G., 2015. “*12 Eylül Darbesi'nin Türkiye'nin Avrupa ile İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyiyle İlişkiler*”, *Ankara Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 14, No:1, ss. 29-64
- Erdoğan, R.T., 2004 “*A Broad View of the “Broader Middle East”*”, *Russia in Global Affairs*, Vol:2, No: 3, s.129

- Erkmen, S., 2015. “İç Etkenler Açısından Türkiye’nin Kuzey Irak Politikasının Dönüşümü”, Bilig Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:72, s.171-196
- Güder, S., ve Mercan M. Hüseyin., “2000 Sonrası Türk Dış Politikasının Temel Parametreleri ve Ortadoğu Politikası”, İnsan ve Toplum Dergisi, 2(3), ss.57-92
- Kırkpınar, L., 2002. “Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı:1 ss. 85-98
- Kısıklı, E., 199-2003. “Yeni Gelişmelerin Işığında Geçmişten Günümüze Musul Meselesi”, Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 24 ss. 487-526
- Kurt, S., 2014. “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Ortadoğu Politikası”, Tarih Okulu Dergisi, Sayı: XIX, SS. 167-196
- Küçükvatan, M., 2011. “Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı”, ÇTTAD, Cilt: XI, Sayı: 23 ss.73-91
- Oğuzlu, T., 2012. “Komşularla Sıfır Sorun Politikası: Kavramsal Bir Analiz”, Ortadoğu Analiz, Cilt: 4 Sayı: 42 ss.8-1
- Orhan, O., 2011. “Arap Baharı ve Türkiye”, Çerçeve Dergisi, Sayı: 57 ss.22-26
- Özaslan, O., (2013). AKP Dönemi Türkiye- İsrail İlişkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Kıbrıs: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
- Palabıyık, M. Serdar., 2010. “Sadabad Paktı (8 Temmuz 1937): İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme”, Ortadoğu Etütleri, Cilt: 2, No: 3, ss. 147-179
- Podeh, E., 1996. “The Drift Towards Neutrality: Egyptian Foreign Policy During the Early Nasserist Era”, Middle Eastern Studies, Vol: 32 No: 1, pp.159-178
- Serbest, M.B., 2016. “Bağdat Paktı’nın Kuruluş Süreci ve Gelişiminde Türkiye’nin Rolü”, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:3 ss.401-424
- Sinkaya, B., 2011. “Geçmişten Günümüze Türkiye’nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi”, Adam Akademi, Sayı:1 ss.79-100
- Şahin, M., 2010. “Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Süreklilik ve Değişim”, Akademik Ortadoğu, Cilt:4, Sayı: 2 ss.9-22

- Teletar, G., 2015. “*Ak Parti’nin Düzen Kurucu Dış Politika Söylemi ve Ortadoğu*”, Alternatif Politika, Cilt:7, Sayı: 3 ss.490-523
- Tepeciklioğlu, E.E., 2012. “*Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri*”, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:2 ss.59-94
- Ulus, G., (2015). Bush Doktrini Sonrası ABD’nin Irak ve Suriye Politikası ve Türkiye’ye Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Bahçeşehir Üniversitesi SBE.
- Uzer, U., 2011. “*Türkiye-İsrail İlişkilerinde Bunalım*”, Ortadoğu Etütleri, Cilt:2, Sayı:2, ss.137-168
- Yazıcı, N., 2011. “*1926-1956 Dönemi Türk Dış Politikasında Musul Sorunu*”, ÇTAD, Sayı:14, s.133-179
- Yeşilbursa, B. K., 2010. *Türkiye’nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)*, History Studies Ortadoğu Özel Sayısı/Middle East Special Issue ss.67-98
- Yetim, M., (2011). 2002-2010 Arası Türkiye’nin Ortadoğu Politikası: Ortadoğu’da Değişen Türkiye Algısı. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE
- Yılmaz, E. M., 2010. “*Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye- İsrail İlişkileri*”, Ortadoğu Analiz, Cilt: 4, Sayı: 2, ss.49-65
- Yılmaz, E. M., 2011. “*Arap Devrimleri ve Ortadoğu’nun Yeniden Yapılanması*”, Ortadoğu Analiz, Cilt: 3, Sayı:27, ss.45-51
- Yüceer, S., 2002. “*Tarihsel Perspektif İçinde Türkiye’nin NATO’ya Girişi ve Meclisteki Yankıları*”, Uludağ Üniversitesi Atatürkçü Bakış Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, ss.71-93

Sürelî Yayınlar

ALJAZEERA TURK, 2014, *Geçmişten Günümüze Türkiye-İran İlişkileri*, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/gecmisten-gunumuze-turkiye-iran-iliskileri>, erişim tarihi: (20.10.2016)

ALJAZEERA TURK, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/dis-politika-cizgimizde-degisiklik-yok>, erişim tarihi: (08.02. 2017)

AMERİKA’NIN SESİ, Erdoğan: “Suriye İç Meselemiz, Gereğini Yapmak Durumundayız”, <http://www.amerikaninsesi.com/a/erdogan-suriye-ic-meselemiz-geregini-yapmak-durumundayiz-127078293/898713.html>, erişim tarihi: (01.02.2017)

AMERİKANIN SESİ, *Türkiye’nin PYD Endişeleri*, <http://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-nin-pyd-endiseleri/2830314.html>, erişim tarihi: (03.02.2017)

CNNTÜRK, *Telegraph: “Türkiye Suriye’de Askeri Müdahaleye Hazırlanıyor”*, 2015, <http://www.cnnturk.com/dunya/telegraph-turkiye-suriyede-askeri-mudahaleye-hazirlaniyor>, erişim tarihi: (11.02.2017)

Güner, G.S., *Türkiye - İran ilişkileri: 13 yılın en kötü dönemi*, 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/turkiye-iran-iliskileri-13-yilin-en-kotu-donemi>, erişim tarihi: (19.01.2017)

Hanioğlu, Ş., “Türdeş” ve “düşman” Batı, 2016, <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2016/12/11/turdes-ve-dusman-bati>, erişim tarihi: (14.09.2016)

HÜRRİYET, *Suriye ile vize anlaşması imzalanıyor*, 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/suriye-ile-vize-anlasmasi-imzalaniyor-12677699>, erişim tarihi: (01.02.2017).

Kalın, İ., *Türkiye mezhepçi bir dış politika mı izliyor?* , 2012, <http://www.star.com.tr/acikgorus/turkiye-mezhepci-bir-dis-politika-mi-izliyor-haber-662256/>, erişim tarihi: (14.02.2017)

MİLLİYET, 2016, *Irak, Türkiye ile Başika krizini Birleşmiş Milletler’e taşıdı*, erişim tarihi: (05.01.2017) <http://www.milliyet.com.tr/irak-turkiye-ile-basika-krizini-dunya-2322512/>

NTV, *Türkiye’nin Irak İkilemi*, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/128088.asp>, erişim tarihi:(18.12.2016)

- Özel, S., *Suriye 'yi ve sahada değişen şartları yanlış okumak*, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/suriyeyi-ve-sahada-degis-en-sartlari-yanlis-okumak>, erişim tarihi: (15.02.2017)
- SABAH, *Rusya Neden Suriye Rejimini Destekliyor?*, 2011, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/10/15/rusya-neden-suriye-yonetimini-destekliyor>, erişim tarihi: (03.02.2017)
- SABAH, *10 Soruda Uçak Krizi Sonrası Türk-Rus İlişkileri*, 2016, <http://www.sabah.com.tr/fotohaber/gundem/10-sorudaucak-krizi-sonrasi-turkiye-rusya-iliskileri>, erişim tarihi: (04.02.2017)
- T24, 2012, <http://t24.com.tr/haber/veysel-ayhan-turkiye-mudahale-ederse-bu-turk-kurt-savasina-donusur,209589>, erişim tarihi: (13.02.2017)
- TÜRKİYE GAZETESİ, *G20 zirvesinde neler konuşuldu*, 2013, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/dunya/72482.aspx>, erişim tarihi: (02.02.2017)
- Ulutaş, U., *ABD Neden İsrail'e Toz Kondurmuyor*, 2014, <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/abd-neden-israile-toz-kondurmuyor/haber-327164>, erişim tarihi: (19.01.2017)
- Yeşiltaş, M., *Stratejik Derinlik' nasıl okunur?*, <http://www.star.com.tr/acik-gorus/stratejik--derinlik-nasil-okunur-haber-933528/>, erişim tarihi: (24.12.2016)

ÖZGEÇMİŞ

Suat Ayhan 1988 yılında Muş'un Malazgirt ilçesinde doğdu. İlk, orta, lise öğrenimini Malazgirt'te tamamladı. 2010 yılında Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü, 2014 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyoloji bölümü lisans eğitimlerini tamamladı. 2015 yılında Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler yüksek lisans programına başladı.

